Гъагъэ, ефIакIуэ, балъкъэр лъэпкъ!

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПШКIУ

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ
ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА
И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪ УЭ МАЗЭМ И 1 ЛЬАНДЭРЭ КЪЫДОКI

АДЫГЭ ТЕКIУАДЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

№59 (20.967) ● 2007 гъэм гъатхэпэм (мартым) и 27, гъубж ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокI ● И уасэр соми 3-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэм теухуауэ

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Указ

«Урысей Федерацэм и субъектхэм я къэрал властым и законодательнэ (лIыкIуэ), гъэзэщIакIуэ органэхэм я къызэгъэпэщыкIэ хабзэхэу псом я дежкIи зэхуэдэхэм я Iуэхуфl» Федеральнэ законым и 17-нэ статьям и 4-нэ пунктым, Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Конституцэм и 81-нэ статьям и «б» пунктым япкъ иткIэ, **унафэ соцI:**

1. Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэ къызэгъэпэщын.

2. Мыхэр зэрыщытхэр:

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэм теухуа Положенэр;

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэм и зэхэлыкIэр.

3. Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэр Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Администрацэм и пIэм нуэру къэлыгтэн абы ярищыкIа хозяйствэ договорхэмрэ хуитныгъэхэмрэ я лъэныкъуэкIэ.

4. Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэр хуит щыIм Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхэр зезыхъэм и къуэдзэу зы иIэну.

5. Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Правительствэм къызэригъэпэщын хуейщ мы Указыр гъэзэщIэным текIуэдзэну ахъшэр яхуэхъуIыпщыныр.

6. Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и къэрал властым и гъэзэщIакIуэ органхэм я зэхэлыкIэм, «Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и къэрал властым и гъэзэщIакIуэ органхэм я зэхэлыкIэм и Iуэхукlэ» Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым 2006 гъэм мэкъуаугъэм и 28-м кьыдигъэкIа Указ №66-УП-мкlэ кьащтам, зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэн, 3-нэ пунктым «Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхмкlэ управленэ» псалъэхэр хэгъэхьауэ.

7. Мы Указым кьару егъуэт абы Iэ щыщIэздза махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президент КЪАНОКЪУЭ Арсен

Налшык къалэ
2007 гъэм гъатхэпэм и 26-м
№14-УП

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхэр зезыхъэм теухуауэ

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Указ

1. **Щоджэн Мухьамэд Май и къуэр** Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Iуэхуэхэр зезыхьэу гъэувын, абы иIыгъ къулыкIуэр щхьэщыхьауэ.

2. Мы Указым кьару егъуэт абы Iэ щыщIэздза махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президент КЪАНОКЪУЭ Арсен

Налшык къалэ
2007 гъэм гъатхэпэм и 26-м
№15-УП

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и лIыкIуэу Урысей Федерацэм и Президентым деж зэпымыуу щыIэм теухуауэ

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президентым и Указ

1. **Жаморэ Владимир СультIан и къуэр** Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и лIыкIуэу Урысей Федерацэм и Президентым деж зэпымыуу щыIэу гъуэувын.

2. Мы Указым кьару егъуэт абы Iэ щыщIэздза махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президент КЪАНОКЪУЭ Арсен

Налшык къалэ
2007 гъэм гъатхэпэм и 26-м
№16-УП

Балкъэр лъэпкъым и къащIэращIэжыныгъэм и мыхуэм ирихьэлIэу Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президент Къанокъуэ А.Б. щыхухэм

Зэрызахуигъазэр

Лъэпкъ куэд щыпсэу Къэбэрдей-Балкъэрым и цIыхубэм пщэдей егъэпсалIэ Балкъэр лъэпкъым и къащIэращIэжыныгъэм и махуэр. Мы гъэм ар псом хэмыдажу хэхауэ тльапIэщ: «Къэбэрдей АССР-р Къэбэрдей-Балкъэр АССР-м хуэгъэкIуэжыным и Iэхуэкlэ» КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм 1957 гъэм гъатхэпэм и 28-м кьыдигъэкIа Законым ипкъ иткIэ, балкъэр лъэпкъым и къэралыгъуэр зэрызэфIагъэувэжрэ ильэс 50 ирокIу.

Республикэм и гъащIэм а Iуэхум тхьыдэ мыхьэнэ зэрыщIэр кьыхоц а махуэшхуэм и фIэщыгъэщIамк. Абы къыбгурегъаIуэу гъэзэщIэным и лъэхъэнэм зекIуа Сталиным и лъэхъэнэм зекIуа лейм рэ хабзэншагъэхэмрэ, ауэ я цIыхэр ямыгъэщхьыгъуэу гугъуехь псори къызэранэкIащ, я жьэгу пащхьэм кьежьэпIэжри я лъэпкъ къэралыгъэр зэфIагъэувэжащ икIи адыгэхэм, урысхэм, адрей я къуэш лъэпкъхэм ящыгъуу гъащIэ Iэнатlэм пэрыувэжащ.

Мы махуэ гуфIэгъуэм ирихьэлIэу дэ дригушхуэу къыдогъэпэгъуэ балкъэр лъэпкъым и адэжь щIыналъэм къызэрыкIуэкрэ блэкIа зэманым кьриубыдэу экономикэ, политикэ, социальнэ, щэнхабзэ Iэнатlэхэм ехьулIэныгъэ инхэр къызэрихьар, Урысейм щыпсэу зэхъуэщI лъэпкъхэм я сатырым езым хуэфащэн увыпIэ зэрыщиубыдыкар. Нобэ абы яхуэфащэн щIэныгъэрэ акъылпрэ зиIэ цIыхухэр и куэдщ икIи Къэбэрдей-Балкъэрым ис лъэпкъхэм я унагъуэ зэкъуэтым хэту тегушхуауэ гъащIэщIэр ерухуэ.

Балкъэр лъэпкъым и къащIэращIэжныгъэм и махуэр ипэжыпIэкIэ Къэбэрдей-Балкъэр Республикэ зэкъуэтым - кьызыхэкIа лъэпкъым, социальнэ гупым емылытауэ, дэ тщыщ дэтхэнэми и дежкIэ езым и адэжь унэу щытым икIи зи хуэбзмрэ нэхуи рэ тхъумэну ди кьалэным - и къащIэращIэжныгъэм и махуэщ. Дэ псоми ди къэкIуэнур нэхуу щытынымкIэ шэсыпIэр аращ.

Балкъэр лъэпкъым, республикэм ис лъэпкъ псоми си гумрэ си псэмрэ кьабгъэдэкIыу махуэшхуэмкIэ сохъуэхъу икIи дэтхэнэми мамырыгъэ, насып, ефIакIуэныгъэ иIэну сызэригуапэр жьэIэ.

Къэбэрдей-Балкъэрым и лъэпкъ-хьэщIэхэм куэд зэрыхуэфIэкIыгъэр Москвэрэ Берлинрэ къыщыхьыгъ

КъБР-м и Президент Къанокъуэ Арсен и цIэкIэ Урысей Федерацэм мэкъумэш хозяйствэмкIэ и министр Гордеев Алексей къигъэхьа тхыгъэм къыщигъэлъэгъуащ Берлин кьалэм щекIуэкIа «Щхьэнтlагъэм и тхьэмахуэ зэхуаку - 2007» дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэ иным Урысейм и эк спозицэр къыщыдэлъэгъэнэщхьыныкIэ зэщIыгъуэу дэжьыгъэфI зэрырагъэкIуэкIам папщIэ фIыщIэ къызэрыхуищIыр.

КъАПЩТЭМЭ, мы письмом итщ: «Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и экспозицэм наIуэ къащIащ щIэупщIэ зиIэ продукцэ кьэлэжьыныкIэ мы щIыналъэм и агропромышленнэ комплексым и предприятэхэмрэ Iуэхущапlэхэмрэ яIэ зэфIэкIым зэпымыуэ зэрыхьэхьуэр икIи абы пщIэщIхуэ хуащIащ гъэлъэгъуэныгъэм кьекIуэлIаХэм, къэрал зэмылIэужьыгъуэм ящыщ хьэрычэт лэжьакIуэхэмрэ промышленникхэмрэ. Шэч кьытесхьэркъым Берлин 2008 гъэм щIышылэм и 18-м щыщIздзауэ 27-м нэсыху щекIуэкIыну «Щхьэнтlагъэм и тхьэмахуэ зэхуаку-2008» дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэм апхуэдэ зэфIэкIрэ жьауплыныгъэрэ хэлъу зэрызыхуэвгъэхьэзырыну».

Министрыр Къэбэрдей-Балкъэрым и Iэтащхьэм кьехъуэхъуащ узынщагъэ, зэфIэкIыфI иIэну, Урысейр ефIэкIуэным хуэунэтIауэ иригъэкIуэкI лэжьыгъэщхьэм адэжкIи екъулIэну.

КъБР-м и Президентымрэ Правительствэмрэ я пресс-Iуэхущапlэ.

●Къэрал къулыкъущапlэхэм

КъБР-м и Парламентым и Унэм депутатхэр щаIущIащ мамырыгъэ Iуэху я пщэдлъу Кавказ Ищхъэрэм къэкIуа Урысейм и муфтийхэм я Советым и лыкIуэхэм.

ПАРЛАМЕНТЫМ и Унафэщ Бечелов Ильяс хьэщIэхэр гуапэу кьригъэблагъащ икIи адэ щIэупщIуэзэ ищIащ республикэм законхэр къыдэзыгъэкI и органым и зэхэтлыкIэм, законхэр кьэщтэн и лъэныкъуэкIэ депутатхэм зэфIагъэкI лэжьыгъэм.

Урысейм и муфтийхэм я Советым и УнафэщI шейх Гайнутдин Равиль зи пашэ гупыр гуапэу зэрыгъэблагъэм щхьэкIэ фIыщIэ ищIащ икIи жиIащ лыкIуэ гупым Кавказ Ищхъэрэ щIыналъэ мамырыгъэ Iуэхукlэ къыхэзыхыжькIуэхьр, мамырыгъэр гъэбдзэным хущIэкъуу субъектхэм я унафэщIхэм, дин лэжьакIуэхэм, щIалэгъуалэм зэрыIущIэр.

Шейхым депутатхэм яхуиIуэтащ Шэшэным, Дагъыстаным, Ингушым, Осетие Ищхъэрэ-Аланием щIлъэгъуащIэр къыхэзыщыкъхьуар. Ирригушхуэу абы къиригъэлъэгъащ чыристан динымрэ исЪаемымрэ ди къаралым дин нэхъыщхьэхуэ зэрыщыщытыр, Урысейм и мусЪымэнхэм я гъунэгъунэ хуэгъэзауэ Iащ зэи къыхэзрамыIэтар. Мыдрейуэ Кавказ Ищхъэрэм мамырыгъэр, а щIыналъэр зыщIу щытыныр къыщыIэзэгъэнэну зэрахуэзэфIэкIар.

Мамырыгъэ Iуэху зэрахуэ

«Исльамыр мамырыгъэ динщ, - къыхигъэбелджьылкIащ абы, - арап муслЪымэнхэм терроризмэм, экстремизмэм я мурадхэр къызэпаудыну щIахуэфIэкIаращ».

Я лэжьыгъэр жьыдэру зэрызэфIагъэкIым икIи исльамым и хабзэхэр хэпщэным и Iуэхум хэлъхьэныгъэшхуэ зэрыхуащIым щхьэкIэ фIыщIэ яхуищIри, Урысейм и муфтийхэм я Советым и Унафэщым КъБР-м и мусЪымэнхэм я Дин Iуэхущапlэм и унафэщI ПщыхьэщIэ Анас, Исльам институтым и ректор Чочаев Шарафутдин сымэ «Дин зэкъуэтныгъэм папщIэ» медалхэр яриташ.

ПщIэшхуэ зэрахуищIым икIи хьэщIагъ къызэрыкIэлъызэрахьам и дамыгъэ, абы мусЪымэм пыIэ щыкIуэр ящIэ яхуищIащ республикэм и Парламентым и УнафэщI Бечелов Ильясрэ КъБР-м и Правительствэм и Аппаратым и Унафэщ Къанокъуэ СультIанрэ.

Шейх Гайнутдин Равиль жэуап яриташ депутатхэм я упщIэхэм.

МЭЗ Ириняз.

Балкъэр лъэпкъым и къащIэращIэжныгъэм и мыхуэм ирихьэлIэу Къэбэрдей-Балкъэр Республикэм и Президент Къанокъуэ А.Б. щыхухэм

Зэрызахуигъазэр

Лъэпкъ куэд щыпсэу Къэбэрдей-Балкъэрым и цIыхубэм пщэдей егъэпсалIэ Балкъэр лъэпкъым и къащIэращIэжныгъэм и махуэр. Мы гъэм ар псом хэмыдажу хэхауэ тльапIэщ: «Къэбэрдей АССР-р Къэбэрдей-Балкъэр АССР-м хуэгъэкIуэжыным и Iэхуэкlэ» КъБАССР-м и Совет Нэхъыщхьэм 1957 гъэм гъатхэпэм и 28-м кьыдигъэкIа Законым ипкъ иткIэ, балкъэр лъэпкъым и къэралыгъуэр зэрызэфIагъэувэжрэ ильэс 50 ирокIу.

Республикэм и гъащIэм а Iуэхум тхьыдэ мыхьэнэ зэрыщIэр кьыхоц а махуэшхуэм и фIэщыгъэщIамк. Абы къыбгурегъаIуэу гъэзэщIэным и лъэхъэнэм зекIуа Сталиным и лъэхъэнэм зекIуа лейм рэ хабзэншагъэхэмрэ, ауэ я цIыхэр ямыгъэщхьыгъуэу гугъуехь псори къызэранэкIащ, я жьэгу пащхьэм кьежьэпIэжри я лъэпкъ къэралыгъэр зэфIагъэувэжащ икIи адыгэхэм, урысхэм, адрей я къуэш лъэпкъхэм ящыгъуу гъащIэ Iэнатlэм пэрыувэжащ.

Мы махуэ гуфIэгъуэм ирихьэлIэу дэ дригушхуэу къыдогъэпэгъуэ балкъэр лъэпкъым и адэжь щIыналъэм къызэрыкIуэкрэ блэкIа зэманым къриубыдэу экономикэ, политикэ, социальнэ, щэнхабзэ Iэнатlэхэм ехьулIэныгъэ инхэр къызэрихьар, Урысейм щыпсэу зэхъуэщI лъэпкъхэм я сатырым езым хуэфащэн увыпIэ зэрыщиубыдыкар. Нобэ абы яхуэфащэн щIэныгъэрэ акъылпрэ зиIэ цIыхухэр и куэдщ икIи Къэбэрдей-Балкъэрым ис лъэпкъхэм я унагъуэ зэкъуэтым хэту тегушхуауэ гъащIэщIэр ерухуэ.

Балкъэр лъэпкъым и къащIэращIэжныгъэм и махуэр ипэжыпIэкIэ Къэбэрдей-Балкъэр Республикэ зэкъуэтым - кьызыхэкIа лъэпкъым, социальнэ гупым емылытауэ, дэ тщыщ дэтхэнэми и дежкIэ езым и адэжь унэу щытым икIи зи хуэбзмрэ нэхуи рэ тхъумэну ди кьалэным - и къащIэращIэжныгъэм и махуэщ. Дэ псоми ди къэкIуэнур нэхуу щытынымкIэ шэсыпIэр аращ.

Балкъэр лъэпкъым, республикэм ис лъэпкъ псоми си гумрэ си псэмрэ кьабгъэдэкIыу махуэшхуэмкIэ сохъуэхъу икIи дэтхэнэми мамырыгъэ, насып, ефIакIуэныгъэ иIэну сызэригуапэр жьэIэ.

КъБР-м и Президентымрэ Правительствэмрэ я пресс-Iуэхущапlэ.

БЕЧЕЛОВ Ильяс, *КъБР-м и Парламентым и Унафэщ*

Си фIэщ мэхъу

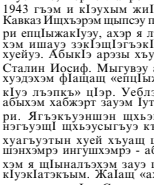

ИЛЬЭС епщыкIутIанэ хъуауэ дэ гъэ кьэс Гъатхэпэм и 28-мдогъэлапIэ Балкъэр лъэпкъым и кьэщIэрэщIэжныгъэм и махуэр - щIыхьымрэ захуагъэмрэ теухуауэ къэралым игъэлапIэ махуэр. Ильэс 50 и пэкIэ СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым кьыдигъэкIа Указымрэ «Къэбэрдей АССР-р Къэбэрдей-Балкъэр АССР-у зэхъуэкIыным и Iуэхукlэ» республикэ законымрэ япкъ иткIэ зэфIагъэувэжащ балкъэр лъэпкъым и къэралыгъэр. ЩIыхуэхэр абы хуабжьу щыгуфIыкIащ.

Къэбэрдей-Балкъэрыр ящыщщ зи цIыхуэхэм я процент 90-м нэсыкI тхыдэм и лъэхъэнэ зэмылIэужьыгъуэхэм къэралым залымыгъэрэ хабзэншагъэрэ щакIэльыгъэрихьа лъахэхэм. Я пэу лей кьатехьащ адыгэхэм, 1918 гъэм - къэзакъхэм. 1944 гъэм ягъэIэпхъуащ балкъэр лъэпкъыр.

Иджыблагъэ республикэм и жылагъэм игу кьигъэкIыжащ гъатхэпэм и 8-р. А махуэм балкъэрхэр езыхэм я щIыналъэм ирахуауэ щытащ. Мазэ дэкIри, СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым абыхэм я къэралыгъэр игъэкIуэдыжащ. Апхуэдэу лей кьатехьащ къэрэшейхэм, шэшэнхэм, ингушхэм, кьалмыкъхэм, кьрым тэтэрхэм..

Сталиным и нэIэ щIэту зэхащIыхьа а политикэ щIэпхъаджагъэр нэхьри хьэлъэ ещI ар зауэр щекIуэкI зэманым зэралажьам. Балкъэр лъэпкъым и кьуэ минхэм фронтхэм яIэ щагъэжьауэ иэмышэ зэрыщIэхуаКIуэхэм пэщIэту. Дэтхэнэ сэлэтри, дэтхэнэ сомри щыIэпалъыт, сэлэтхэм ящыгъынрэ яшхынрэ щахуримыкъу лъэхьэнэт. Абы щыгъуэми, офицер сэлэт мин 20-м щIигъу хаIыгат балкъэр лъэпкъыр игъэкIыным. А бжыгъэм хэткIым си лъэпкъэгъуэр Къэзахъстанымрэ Къыргызыымрэ зыгъэIэпхъуа хьумакIуэ 244-нэ полкыр. Балкъэрхэр гъуэгуанэ трагъэувэным сыхьэтитI нэхъ тращIыкIэ уэнатlкъым.

Къэхъуар езыхэм я щхьэкIэ къащIащIауэ къалытащ ди къуэшхэм - адыгэхэм, урысхэм, нэгъуэщI лъэпкъхэм ящыщу ди республикэм щыпсэухэм.

Властхэм псори яIуэжащ балкъэрхэрэм я Iыхьэлы, благъэ зэпымыIэныгъэхэр ягъэкIуэдын папщIэ - ахэр Курыт Азимрэ Къэзахъстанымрэ я щыпIэ 120-м щыхагъэщащ. ЗэпэIэщIэ хьурт щIэблэхэр, адэ-анэхэмрэ быихэмрэ, зэщхьэхъуэхэр. Зы унатlуэм щыщIэр кьуажэ зыпсэхэм кьыщыдэхуэ щыIэт. Зэрыльагъуну Iэмал яIэтэкIым.

Архивхэм къызэрагъэлъагъуэмкIэ, Берие Лаврентий 1943 гъэм и кIэуэным жиIащ Кавказ Ищхъэрэм щыпсэу псори епщыжаКIуэу, ахэр я лъахэм ишауэ зэкIэщIэгъэкIын хуейуэ. АбыкIэ арэзы хъущ Сталин Иосиф. Мыгувэу апхуэдэхэм фIащащ «епщIыжаКIуэ лъэпкъ» цIэр. Уеблэмэ абыхэм хабжэрт зауэм Iутхэри. Ягъэхъуэншэм щхьэкIэ нэгъуэщI щхьэусыгъуэ кьыхуагъуэтын хуей хьуауэ щэнхабзэмрэ ишуIэхэмрэ - абыхэм я щIыналъэхэм зауэ щекIуэкIатэкъым. ЖаIащ «ахэр кьанэ щымыIэу Советхэмрэ Дэ IПныкъымрэ ягъэщуауэ».

Лей зытехьахэр дзыакьым, я щIэр ирагъэуэхакъым. Ахэр бзыпчу кьыщIжаIащ: сабэм кьахуэхъуащ лъэпкыр захуагъэм и тельхьэу кьыхэрыгъуэгурыкIуэр, зэрыгуащIафIэр.

ИкIи нобэ, балкъэр лъэпкъым и къэралыгъуэр зэрызэфIагъэувэжрэ ильэс 50 щрикъу мазэм, дэ дигу кьэдгъэкIыжын хуейщ кьуаншагъэ гуэри ямыдзкъуэу икIи и мыгъэууэ дунейм екьыжахэр. Абыхэм я кхъащхьэхэр Азие Курытымрэ Къэзахъстанымрэ я щIыпIэ куэдым щыIэщ. Дэ анхуэдэу фIыщIэ яхуэтщIу дигу кьыдохьажьыж ди лъахэгъу дыгъыгъэ гушхуэхэр, шыIэ тхэлъыным дыкьыхуэсыджахэр.

Дэ дигу ильынущ кьэзахъхэр, кьыргызыхэр, узбекхэр, нэгъуэщI лъэпкъэр ди щыхуэхэм кьаэрыдэIэпыкьуар. А щIыналъэхэр ди ди дежкIэ сыт щыгъуи ди ет1уанэ лъахэу щытынущ.

50 гъэхэм я пщIэдзэм Хрущев Никитэ и фIыгъэкIэ дунейр «къхуэбжьэ» щIидзащ. Абдеж кьыщыщIидзащ залымыгъэкIэ зи лъахэ ираша лъэпкъхэр хей щIыжьыным и Iуэхум. Тхьэр кьытхуэупсауэ кьыщIэкIынт дэ дыщIалъхуа щIыпIэхэм дыкьекIуэлIожьну.

1956 - 1959 гъэхэм кьагъэзэжащ балкъэр унагъуэу мин 10-рэ 500-м щIигъум - щыхуу мин 36-м. Шэч хэлъхьам ар Iуэху гугъуу зэрыщытам. Псом хэмыдэу хьэлъэт яп илъэсыр: псэуПIэхэр яхурикъуртэкъым, кьуажэ куэдыр зэхэкъутат.

(КIэухыр 2-нэ нап.).

Президентым ирегъэблагъэ

АДЫГЕЙ. *Адыгейм и Президент Тхьэкlэщыкlэ Аслъэнджэрий иджыблагъэ яIущIащ «Зыуэ щыт Урысейм и гвардиещIэр» Урысейпсо жылагъуэ зэгухьэныгъэм и щIыналъэ къудамэм хэтхэм.*

РЕСПУБЛИКЭМ и Президентым и пресс-Iуэхущапlэм къызэритамкIэ, зэIущIэм щытепсэлъыхьащ туризмэмрэ спортымрэ зегъэужьыным. Апхуэдэу абы къыщыхэщащ щIыналъэм и спортсмен зыбжанэ щIыпIэ куэдым я къурш нэхъ лъагэ дыдэхэм я щыгум зэрыдэкIар, абыхэм Адыгейм и ныпыр зэрыщIэтар. Апхуэдэ зы нып хьэщIэхэм Тхьэкlущынэм тыгъэ хуащIащ.

«Мы тыгъэр лъапIэ дыдэу къызолъытэ икIи ар Правительствэм и унэм щытхъэмэнущ», - кьыхигъэщащ Адыгейм и Президентым.

УнафэщIхэр ягъэув

АБХЪАЗ. *Республикэм и Президент Бэгъэнщ Сергей и унафэкIэ иджыблагъэ район, кьалэ администрацэ зыбжанэм я унафэщIхэр игъэувах.*

ПСАЛЪЭМ папщIэ, Сыхъум кьалэ администрацэм и унафэщI Хъуадж Адлейбэ Астамур, Гагрэ куейм - Кецбэ Астамур, Новый Афон кьалэм - Даутие Феликс.

Ауэ иджыри наIуэ кьэхъуакъым Очамчыр, Ткварчел, Гулрыпщ, Сыхъум, Гал, Гудаут районхэм я тхьэмадэхэр щагъэзэувыну махуэр. Зэрыхабзэу, республикэм и президентым и унафэкIэ ахэр кьыхах кьалэ, район депутатхэм.

ХЬЭЩЫКЪУЕЙ Олег.

Iущ Iущ Iущ

Президентым и Унафэщ Бечелов Ильяс хьэщIэхэр гуапэу кьригъэблагъащ икIи адэ щIэупщIуэзэ ищIащ республикэм законхэр къыдэзыгъэкI и органым и зэхэтлыкIэм, законхэр кьэщтэн и лъэныкъуэкIэ депутатхэм зэфIагъэкI лэжьыгъэм.

Урысейм и муфтийхэм я Советым и УнафэщI шейх Гайнутдин Равиль зи пашэ гупыр гуапэу зэрыгъэблагъэм щхьэкIэ фIыщIэ ищIащ икIи жиIащ лыкIуэ гупым Кавказ Ищхъэрэ щIыналъэ мамырыгъэ Iуэхукlэ къыхэзыхыжькIуэхьр, мамырыгъэр гъэбдзэным хущIэкъуу субъектхэм я унафэщIхэм, дин лэжьакIуэхэм, щIалэгъуалэм зэрыIущIэр.

Шейхым депутатхэм яхуиIуэтащ Шэшэным, Дагъыстаным, Ингушым, Осетие Ищхъэрэ-Аланием щIлъэгъуащIэр къыхэзыщыкъхьуар. Ирригушхуэу абы къиригъэлъэгъащ чыристан динымрэ исЪаемымрэ ди къаралым дин нэхъыщхьэхуэ зэрыщыщытыр, Урысейм и мусЪымэнхэм я Дин Iуэхущапlэм и унафэщI ПщыхьэщIэ Анас, Исльам институтым и ректор Чочаев Шарафутдин сымэ «Дин зэкъуэтныгъэм папщIэ» медалхэр яриташ.

ПщIэшхуэ зэрахуищIым икIи хьэщIагъ къызэрыкIэлъызэрахьам и дамыгъэ, абы мусЪымэм пыIэ щыкIуэр ящIэ яхуищIащ республикэм и Парламентым и Унафэщ Бечелов Ильясрэ КъБР-м и Правительствэм и Аппаратым и Унафэщ Къанокъуэ СультIанрэ.

Шейх Гайнутдин Равиль жэуап яриташ депутатхэм я упщIэхэм.

МЭЗ Ириняз.

Iущ Iущ Iущ

Iраным идэркъым

ООН-м Щынагъуэншагъэмкlэ и Советым гъатхэпэм 24-м кьищта унафэм япкъ иткIэ, Iраныр хуиткъым езым и ядернэ программэм елэжьыну.

Ауэ Тегеран абыкIэ арэзыкъым. Къэралым и президент Ахмединеджад Мыхьмуд кьыльытащ апхуэдэ унафэм къэралым езым и энергетикэм зригъэужьыныжмкIэ иIэ хуитныгъэр кьыхэзыпуду. Iраным и Iэтащхьэм апхуэдэу быдэу кьыхигъэщащхьэхъукIащ ядернэ программэр зыкIи кьыхэзрызэтримыгъэувыIэнур. Дэ диIэн хуейщ нэгъуэщI къэралхэм я хуитныгъэхэм хуэдэ, жиIащ абы.

Iущ Iущ Iущ

Ермэлыхэр мэщыгъуэ

Армением и правительствэр кьанэ щымыIэу и къудыкъум текIащ, премьер-министр Маркарян Андроник дунейм зэрехьжам кьыхэзыкIыну.

Абы и гур кьеузырт икIи илъэс кьэс Урысейм, нэгъуэщI щIыналъэхэм кIэуэрэ дохутыр хэр зригъэIэзэрт.

УФ-м и Президент Путин Владимир премьер-министр Зубков Михаил Зурабовичрэ Армением и унафэщIхэм яхуэгъэзэващ.

(ИТАР-ТАСС).

Iущ Iущ Iущ

Фэеплъым и цIыкIу

Эстоним щыужьыкъакъым зауэлI-щхьэ хуитщыжакIуэм и фэеплъым ехьэлIа къыгуфIэ.

Таллинн щызэпэщIэуващ эстон национналистхэр ахэр фэеплъым езымыгъэIуэсэну хущIэкъуахэмрэ. Щыхуэ зыбжанэм фэбжь ягъуэтащ. Полицэм нэпс къыщIэзыгъэж газыр кьигъэсэбэнащ нуэрейкъм зэрызэзауэ. Национналистхэр хуейт зауэлI-щхьэхуитщыжакIуэм и фэеплъым и щIагъым кIапсэ банэхэр трапльхьну.

Хабзэхъуэмэхэр егугъуркъым я кьаэнэхэр ягъэзэщIэным. Уеблэмэ ахэр национналистхэм я тельхьэ хуэдэщ.

Iущ Iущ Iущ

Цыху гужьеяхэр

Японием махуитIым кьрирубыдэу щэнейрэ щIыр щыхъеящ.

Псом хуэмыдэу щынагъуэт нужьрейр - абы балитхум щIигъу кьару иIэт. Исакавэ хьитIыгум щIыщ унагъуэ щитхум щIигъур зыщIипсэун ямыIэу кьэнащ. Апхуэдэу гъуэгуэр, Iуэхущапlэхэр зэхэкъутащ. Щыхуэ зэкIуэдакъым.

IэщагъэлIэхэм кьаIытэ иджыри зы тхьэмахуэ хуэдизкIэ щIыпIэм щIыр щыхъеину. Мы кьэхъукъащIэ щынагъуэм пэщIэтыным кьаруушхуэ хуэзэщIагъэу Iуащ.

Iущ Iущ Iущ

Жьы бзаджэ

Кърымым жьы кьыщепщащ зы секундым метр 50 и псынщIагъыу.

Абы кьатибIу зэ тет унэхэми я щхьэхэр тричат, жьыгхэр кьигъэкIрэт, автомобилхэр щхьэпридзырт. Щыхуэ зыбжанэм фэбжь ягъэтащ. ЩIыпIэм и аэропортыр, кьхъуь тедзапIэр зэхуэщIауэ щытащ.

Iущ Iущ Iущ

Iраным и ядерхъуэ

ООН-м Щынагъуэншагъэмкlэ и Советым гъатхэпэм 24-м кьищта унафэм япкъ иткIэ, Iраныр хуиткъым езым и ядернэ программэм елэжьыну.

Ауэ Тегеран абыкIэ арэзыкъым. Къэралым и президент Ахмединеджад Мыхьмуд кьыльытащ апхуэдэ унафэм къэралым езым и энергетикэм зригъэужьыныжмкIэ иIэ хуитныгъэр кьыхэзыпуду. Iраным и Iэтащхьэм апхуэдэу быдэу кьыхигъэщащхьэхъукIащ ядернэ программэр зыкIи кьыхэзрызэтримыгъэувыIэнур. Дэ диIэн хуейщ нэгъуэщI къэралхэм я хуитныгъэхэм хуэдэ, жиIащ абы.

Iущ Iущ Iущ

Ермэлыхэр мэщыгъуэ

Армением и правительствэр кьанэ щымыIэу и къудыкъум текIащ, премьер-министр Маркарян Андроник дунейм зэрехьжам кьыхэзыкIыну.

Абы и гур кьеузырт икIи илъэс кьэс Урысейм, нэгъуэщI щIыналъэхэм кIэуэрэ дохутыр хэр зригъэIэзэрт.

УФ-м и Президент Путин Владимир премьер-министр Зубков Михаил Зурабовичрэ Армением и унафэщIхэм яхуэгъэзэващ.

(ИТАР-ТАСС).

Iущ Iущ Iущ

Мы махуэхэм

Гъатхэпэм и 27, *гъубж*

◆ Урысей Федерацэм и МВД-м и къэралкIэуэцIыдзэхэм я махуэщ. 1996 гъэм гъатхэпэм и 19-м УФ-м и Президентым кьыдигъэкIа Унафэм ипкъ иткIэ ягъэуващ.

◆ Илъэс 15 и пэкIэ (1992) къызэрагъэпэщащ СНГ-м хэт къэралхэм я парламентхэм я ассамблее.

◆ Страсбург (Франджы) щекIуэкIынущ Европэм и Советым и щIыпIэ, щIналъэ властхэм я конгрессым и гъатхэ сессиер.

◆Гъатхэпэм и 27 - 29-хэм Анкара (Тырку) щекIуэкIынущ дунейпсо щIыдагъэ-газ, щIыдагъэ-химие выставкэр я конференцэ.

◆Гъатхэпэм и 27 - 29-хэм Париж щекIуэкIынущ транспортымрэ логистикэмкIэ дунейпсо зэIущIэ.

◆Илъэс 80 и пэкIэ (1927) кьаIытхуащ дуней псом щыщIэрыIуэ виолончелист, СССР-м и щIыхьэ артист, США-м и Лъэпкъ симфоние оркестрым щIыхь зиIэ и унафэщI, Ленин саугъэтым и лауреат (1964), СССР-м и Къэрал саугъэтым (1951), УФ-м и Къэрал саугъэтым (1995) я лауреат, нэгъуэщI къэрал зыбжанэм я нагъыщэ нэкъыщхьэхэр зыхуагъэфэща Ростропович Мстислав.

◆Дыгъэр къыщIэкIащ сыхьэтIи 7-рэ дакъикъэ 58-м, кьухъэжьыныр сыхьэт 20-рэ дакъикъэ 29-м.

◆Махуэм и кIыхьагъыр сыхьэт 12-рэ дакъикъэ 31-рэ.

Гъатхэпэм и 28, *бзаджэ*

◆Ливием хэмэ къэралыдзэхэр щрашыжьа мазэщ. 1970 гъэм гъатхэпэм и 28-м иужьрей инджылыз зауэлIым къэралым и щIыналъэр ибгынащ.

◆Гъатхэпэм и 28 - 29-хэм Эр-Рияд (Сауд Къэрэш) щекIуэкIынущ Хьэрыпт къэралхэм я лигэм хэт къэралхэмрэ правительствэмрэ я Iэтащхьэхэм я зэIущIэ.

◆Гъатхэпэм и 23 - 31-хэм Дон Iус Ростов щагъэлъэIуныгъэм «Урысейм и Ищхъэ лъныкъуэм и агропромышленнэ форум» выставкэр.

◆Урыс, совет тхакIуэ, жылагъуэ лэжьакъэ, СССР-м и ТхакIуэхэм я союзыр къызэзыгъэпэща икIи абы и япэ унафэщI Горький Максим (1868 - 1936) къыщалъхуа махуэщ.

◆Дыгъэр къыщIэкIынущ сыхьэтIи 7-рэ дакъикъэ 56-м, кьухъэжьыныр сыхьэт 20-рэ дакъикъэ 30-м.

◆Махуэм и кIыхьагъыр сыхьэт 12-рэ дакъикъэ 34-рэ.

Планэтэр зыгъэхьэзырар **ШАЛ Мухьэмэдщ.**

Iущ Iущ Iущ

Дахэт зыгъэдахэр и щэнш.

Iущ Iущ Iущ

Хамэм и бдзэжьейр

**Мэкъумэш Iэнатlэр кьэIэтыжьынымрэ теухуа лъэныкъо проектыр ди гъащIэм ирыльытащ щыхуэныр кьудкIэ еIыгъащ ди республ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1957 Илъэс тхущI и пэкIэ пэжыр

(КIуэхыр. ПэщIэдзэр I-нэ нап.)

Урысей Федерациэмрэ Къэбэрдей-Балькъэрымрэ я парт, совет Iуэхущапlхэр эрегугъуам, ди къуэш адыгэхэр, урысхэр, изгъэущI лъэпкъхэм ящыщу республикэм щыпсэуэхэр фIыуэ кьыз эрытхущытам, ахэр балькъэрхэм эрадзэпэпсыкъуам и фIыщIэкIэ псынщIэу эзэгъэкIащ цIыхухэр къетэоблэгъэжьынымк, лъжьапIэ гъэувыным ехьэлIа Iуэхуэхэр.

РСФСР-м и Министрэм я Советым 1957 гъэм кьишта нафэм ипкъ иткIэ, гъэтхэнэ гъэм ипкъ иткIэ Декларацэ кьищтащ «ЗалымыгъэкIэ зи лъахэм ирагъэкIа лъэпкъхэм кIэлыкIэрахьа лейр щIэпхьаджагъэу зыгъэгъэнымкIэ и абыхъм я хуитыныгъэхэр кьыбкъамийэр зэрыщаукъуэдияр, апхуэдэ гъэсынпхъэ республикэ псом кьигъэсэбэп зэрыхъуар.

1995 гъэм балькъэрхэм ирагъэкIуэкIа референдумым ипкъ иткIэ Iуащхьамахуэ, Шэрдж районхэр зэфIагъэувэжащ.

Долинск щаухуащ залымыгъэм и фбжь зэкIэхэм я арад нэхъыщхьэм - щыхуэхэм я псоукIэр егъэфIэкIуэнымк, жьлагъуэм зегъэуэзэщIынымк, Къэбэрдей-Балькъэрыр зыгу щIытыным ирахьэлIэн зэрыхуейр.

Къэбэрдей-Балькъэрыр зи унэ хъуа лъэпкъ псоми я сэбэп зыхэлIэуэр, зыхуей-зыхуэфIэхэр кьэлIытыныр республикэм щагуэмрэ лъэпкъ пстэумрэ и лъабжьэщ. КъБР-м и унаIуэхур. Апхуэдэу зыкъхахар 2005 гъэм елыгтауэ зыкъомкIэ нэхъыбэщ икIи яп дыдэу сом меларди 3-м щIигъуащ. Зэман гъунэгъум нэхъ кьалэн инхэр кьытпэщытщ. 2007-2008 гъэхэм щыIэкъуэ псори зытедгъэкIыжьын гъуэгу.

Мы гъэм Къэбэрдей-Балькъэрым зыпшъэ ришIэжьынущ, программэу 33-м. Абыхъм кьыщигъэлъэгъуащ Iуэхущапl32-рэ яухуэну. 21-р лажьэу яутIыпщын хуейщ. Сом меларди 2,2-рэ кьагъэIурыщIэнущ. Абы уэхакIуэхэр я Iнатlэхэм ришIэжьынущ, лъэкъапIэщIэхэр кьызэригъэпэщынущ.

Гуфапl э куэд идохьэлIэ лъэпкъ проектхэр гъэзэщIэным, хьэрычэтыщIэ лъэжьыгъэ мащIэмрэ курытымрэ зегъэужьынымк.

А псори я Iэужьыц ди лъэпкъхэм егупуэу икIи зэщIэгъэуIуауэ зэфIагъэкI лъжьыгъэм. Дауи, ди кьыдгуроIуэ властым и федеральнэ органхэр, УФ-м и Президентым и лIыкIуэу Iащ федеральнэ округым щыIэм и Iуэхущапlэр кьызэрыдыдэIэпыкъуэм и мыхьэнэр зыхуэдизыр. Абы папщIэ лъэпкъ куэд зыщыпсэу Къэбэрдей-Балькъэрым и щIэкIэ фIыщIэшхуэ яхудоуI икIи жьдIэIэ и Дзэпыкъуныгъэр Урысей Федерациэм и зэкъуэтынигъэр гъэбидэным, и лъэщагъыр кьэгъэнымк щIэгъэкъуэн зэрыхуэхъур.

Мы гъэм дз дгъэлъэIэнущ изгъэущI гуфIэгъуэр - Къэбэрдей-Балькъэрым Урысейм зэрыхыпIэ зэманым 450-рэ зэрыгрыдзр.

Къэбэрдеймрэ Балькъэрымрэ я зэман зэмылIэужьыгъуэхэм, щхьэусыгъуэ зэхуэмыдэхэм тету Урысейм хьихьамиз, мыхьэнэ зиIэр зыщ кьэбэрдей, балькъэр лъэпкъхэр пIалъэ кIыхь хъуауэ кьызэдогъэуэгурыкIуэ икIи ахэр сыт щыгъуи епщIыжакъым Урысейм хуэпэжыну ящIа тхьэрыIуэм.

Урысейм и гъуэгу ди лъэпкъхэм кьызэрагъэкIащ тхыдэ гъуэгуанэм зыщрихьэлIа гуфIэхь псори, абы и дамэм щIэту я лъахэм псоуэкIэщI щаухуащ.

Абы кьыхэкIыу сэ си фIэщ мэхъу илъэс 450-р гъэлъэпIэныр республикэм и лъэпкъхэр КъБР-м и Президент Къанокъуэ Арсен нэхьри зэрыкъуэзгъэ кьигъэлъагъэу зэрекIуэкIынур. Ар экономикэм, псоуэкIэм, щэнхабзэм зауэным хуача лъэбакъуэщхэу хъуну дызыгъгугъэнш. Шэч хэлъмэ лъэбакъуэ тIунапкъэхэм дызэрянэсынум, сыт хуэдэ Iуэхуми дызэрыпэлъэщынум. Абы папщIэ дызэкъуэтын хуейщ.

Си фIэщ мэхъу Къэбэрдей-Балькъэрым и лъэпкъ Iущхэм Урысей Федерациэм и лъэпкъ зэкъуэшхэм я унагъэшхэм зэрахэтынущ. Ар мамырыгъэм, захуагъэм,efIэкIуэныгъэм я лъабжьэщ.

Къуэшыгъэмрэ ныбжьэгъугъэмрэ я щIэкIэ

Ди республикэм нIэ псоуэкIэм и лъабжьэр зыгъэтIылъахэм ящыщу зи гукъэкIыжхэр нобэ къыввэзыхьэлIэ Балькъэр Тыгъуэн. Ар илъэс куэд щIауэ Iнатlэ пэрыгту мэлажьэ, яп ягъэм ящыщу къьекIуэжащ. Комсомолым, партым я обкомэм щылэжьащ, мэкъумэш лэжьакIуэхэм я профсоюзым и рескомым и Iэтащхьэу щыту пенсэ кIуащ. Иджырэ и Iэхэр зэгъедзауэ щыс-кьым. Ветеранхэм я советым жьыдджэру хэтщ. Илъэс 50 и пэкIэ ди къуэш балькъэрхэр я адэжь щIынальэм къызэрыкIуэжам ехьэлIауэ Балькъэр Тыгъуэн и гукъэкIыжхэр, ди гугъэщ, газетеджэхэм гъэщIэгъуэн ящыхьуну.

- Я адэжь щIынальэм ирагъэкIауэ щыта балькъэрхэм 1957 гъэм кьагъэзэжащ. Ауэ здекIуэлIэн псэупIэ яIэтэкъым. Абы кьыхэкIкIэ адыгэ, урыс кьуажэхэм зэрыуагъэ ящIа щыпсэуэ. ИкIэщIыпкIэ балькъэр кьуажэхэм: унэхэр, клубхэр, сымаджэщхэр, Iащхэр зыщIэтын псэуалъэхэр, нэгъэущIэхэр щыхуэхэм хуейт.

Абы папщIэ, япэрауэ, уиIэн хуейт пхъэ псэуалъапхъэ куэд. А кьалэнхэр згъэзэщIэну сэ партым и Къэрэдей-Балькъэр обкомымрэ Министерствэм я Советымрэ я унафэкIэ чрезвычайнэ уполномоченнэу, комиссару сагъэув. Ди республикэм мэкъумэш хозяйствэмкIэ и министр Сасыкъ Уэлий и пщэ ирагъэхьа абы елэжьыну щыхуэхэр колхозхэм кьыхахыу Пермь областым щыIэ Вижай станцым ягъэкIуэну.

Сэ гъуэгу сытеуэвну зызохьэхъэзыр: МВД-м я складым сокIуэри, кIэрахьуэ кьыныхэох, щыгъын хуабэ: джэдыгу, упщIэ вакъэ, пыIэ зэхуэхьуэр кьыхьэох, абы зыщIэохуапэ.

Москва кьыщыщIыздзэ. Абы дэт Главным сокIуэ икIи унафэ ящIри, пхъэ паупщIар мэзым кьызэрыщIапIэф трактор 40 дринджьвну Вижай станцым идогъашэ.

АдэкIэ, СССР-м гъущI гъуэгуэхмкIэ и министр ныбжьэгъэ Бешевым и деж телефонкIэ сопсалъэрти дыз зэхуэзэн хуейуэ дызэгуроIуэ. А лъэхъэнэм ар хьэл тKIий зыхъэ министру кьаТытэрт. Арати, Бешевым и деж сокIуэ. Министрым и приемнэр пашIащ: хуэт, щыкIуэ куэди щIэтт, ауэ сэрат зэхьэри, сыщIагъэхьэ и кабинетым.

Пыбжьэгъу Бешевым кьохэздж, унэкум кьохIуатэ, сэлам кьызэх, срегъэблагъэ, сегъэтIыс, «щIэ укъыхэкIащ» жеIэри, шей пщтыр срегъафэ.

Сэ сызыкьыкIуэри, сщIэнри абы кьыгурыIуэрт, егупсысауи кьыщIэкIынут. Бешевым ехьэкI хэмыльу жиIащ сэ кьызэрызэIэпыкъунур. сщIэн хуейр зэрымытынщыр. «УщIалэщ, уи закъуэ пхуэзэфIэкIынкъым» псалъэхэр щIигъужащ (илъэс 24-рэ сызэрыкьуэр). Мыбы хуэдэ чэнджэщи кьызэрыщIащ: Вижай станцым сынэсри лэжьыр хуейм щыгъуазэ зыщIмэ, адэкIэ Свердловск кьалэм дэт гъущI гъуэгу Iуэхущапlэм и лъхьэкIыжьым зыхуэзгъэзэну. Абы сэ кьыздэIэпыкъуну епсэлъат. Егъэлеяуэ гуапэ сщIыхьащ.

Москва дэт Курскэ вокзалым сокIуапIэ. Сэ сыздэкIуэну станциим щыхуэ зезыщIа запыскIащ партым и райкомэм, райисполкомэм, а гъущI гъуэгу ревизорхэу ди деж щыIэхэм икIи лэжьыгъэшхуэ я псауалъапхъэхэр зэбгрыкIыжьыкIыжьыкIуэ, ящыгъэ я фIэщ сщIащ.

Районхэм транспортымкIэ кьарууэ яIэр ирахьэлIэу, адыгэ урыс кьуажэхэм кьабгъэдэкIыу, уеблэмэ, заводхэмрэ фабрикэхэмрэ кьэкIыу, машинэ куэд кьытхуэгъэкIуащ. Пхъэуэ платформ-мэзм тельхэр балькъэр дзэ зэпкъыкIащ, унагъуэхэм ирагъэIащ, зыIэрыхьэн хуейм IэрыдгъэкIащ.

Абы кьыхэкIыу, а гъатхэм кьыщыщIыздзэуэ кьэкIуэжа балькъэрхэм унэ щIынкIэ, псоуалъэ зыхуэнуэхуэ кьуэныр икIыкIэ щIэхуэбжьауэ екIуэкIыгъащ. Сэри а Iуэхум езгъэуэжьауэ зыхуэнуэхуэ кьуэныр икIыкIэ щIэхуэбжьауэ екIуэкIыгъащ. Сэри а Iуэхум езгъэуэжьауэ зыхуэнуэхуэ кьуэныр ирагъэуэжьауэ тIысыжьынырэ, тезгъэгушхуэу сахэтащ. ПсынщIэу зэфIэкIа хъунут, балькъэрэзэ унагъуэжьу тIысыжьынырэ.

Мы зыри щIыгъужьнущ: партым и Совет-тхэ (иджы Шэрдзэж) райкомым и яп-рэ секретарэу гъжьа Уэназ Къэнэмэт, (ар лъэпкъым я лIы пашэжэм ящыщт), мы Iуэхум щыгъуазэ щыхьуам, кьызжиIауэ щыпытащ: «Пыгъуэн, мы псэуэлъапхъэмкIэ уэ зэфIэбгъэкIам папщIэ, ди лъэпкъым упсэу щыкIыб фэеплъ пхуигъэуэ хъунущ». Iуэхущхуэ зэфIэкIауэ, пIалъэгъэ, уи гум кьимынэжьынкIэ Iэмал иIэкъым. Аращ сэри ар зэн щIысщIымыгъупщэр.

Гугъуэсхьыпсэу зытетла, бэлъхьышхуэ зышэча ди къуэш балькъэрхэм сазэрыдэIэпыкъуэ. Сэ сыгуфIыкI, сроугушхуэ нобэми.

Мухьэжыр

Кульбаев Мухьэжыр

1944 гъэм и гъатхэпэ маазэм балькъэр лъэпкъыр задымыгъэкIэ я лъахэм зэрырагъэкIар щхьэхуитныныгъэр кьизымыдзэ хабзэншагъэ кьудейтэкъым, атIэ къэралыр и щIыхум зэрыхущытын хуей дунейпсо пщалъэр хэуг эн зыщI Iуэхугъэу щынагъ уи А. къэлъэщагъэр нэхъ пасэу щэхуу ягъэхьэзырын щIадзат. Архив дэфтэрх эр щыхьэт зэрытехьэуэщи, мурад бааджэр теухуат дунейпсо мыхьэнэ зиIэ, Кавказым и хьугъуэфIыгъуэ Iуащхьэмахуэрэ Iуащхьэмахуэ лъапэрэ Куржым и щIынальэм хэгъэхьэным.

ДИ КЪУЭШХЭМ дэнэ щащIэнт, я щIыхьэпIи кьыщIыхьэунт я адэжь лъахэм зальымыгъэкIи ирагъэкIыу хамэщI жьыжьэм илъэс 13-кIэ бэлыхь мыхуэжьым щыхэтну.

Ауэ зэкъуэшхэм и яп махуэхэм кьыщыщIздзауэ, Совет Союзым и адрей лъэпкъхэми хуэдэу, балькъэр лъэпкъым и кьуэ нэхьыфIэхэри фронтым игъэкIуащ. Ахэр щхьэмыгъаззэу бий ерум езэуащ, мыдэкIэ кьэнахэр жэщ-махуэ ямыIэу Темуэныгъэм хуэлэжьащ.

Абы щыхьэт тохьуэ дэнэрэ куэдхэмрэ газетхэм кьытехуа тхыгъэхэмрэ. Апхуэдэу тхыгъэхэм ящыщу 1943 гъэм щкIуэгъэуэн и 11-м Шэрдзэр районым и мэкъумэщыщIэ пашэхэм я зэйущIэм теухуауэ ВКП(б)-м и обкомым и инструктор Кульбаев Мухьэжыр игъэхьэзырар. Абы уэхьащIэкIэ гур ихуэну уогупсыс: кьыгъэрыуэкI щIыуэхэм - колхозхэм, мэлыхьуэхэм, щыхьуэхэм, лIыжьхэм, фронтым щIэ зауэлIхэм я щхьэгъусэхэм, ныбжьащIэхэм Дзэ Плъыжьым щхьэкIэ щIалкъуэмкIэ, щыхэмI щыгъын хуабэхэм-кIэ планкэр гъэзэщIынымк етIысхэх ямыIэу щыпэрыт махуэ хьэлъэхэм абыхъэм ихуэгъэзауэ «къэралым и епщIыжакIуэхэр» жьыхуиIэ Iуэхуэр зэрахьэрт.

Мухьэжыр и тхыгъэм кьыхэщырт мэкъумэш лэжьакIэм хьарзынэу у зэрыхуэмыдэр.

Iэнэмэ и щIэр кьриIуэурэ кьигъэльагъэуэрт бийр хэкум щрахужа зэман гугъуэм псоми я зэхуэдэ Iуэхум хэт сыт хилъхьэфами. НэхьыжьыфIэм я зэфIэкIыр щапхъэ у кьихьащ. Кьапщтэмэ, илъэс 95-рэ зи ныбжь Аганов Тотий ильэсым и кIуэщIкIэ тру дощ 342-рэ, илъэс 90 хьу Мокаев Шамил - 400 кьилэжьат .

Обкомым и инструктор Кульбаев Мухьэжыр колхозхэм я лэжьыгъэм кьрикIуахэр щыгъэпкIрихым кьигъэльэгъащ, нэмыщ1 зэрыпхъэкIуэхэм кьыхуахьа хэщIыныгъэ иным щыкIуэ, Iэщ гъэхэмыкIэ планыр республикэм япэу щызыгъэзащIэхэм Шэрдзэр районыр зэращыщыр.

1943 гъэм щкIуэгъуэм и 10-м ирихьэлIэу лымкIэ, дагъэмкIэ, нартыхумкIэ, цымкIэ, нэгъуэщIхэмкIи куейм кьыпщIытахэр кьанэ щымыIэу зэфIигъэкIащ. IэщщыхуэмкIэ процентыр 138,7-кIэ, щымкIэ (Дзэ Плъыжьым щхьэкIэ) - 107,7-кIэ, мэлбжэнхэр гъэбэгъэнымкIэ проценти 123,3-кIэ планхэр ягъэзэщIащ. Фронтым Iуэхум я унагъуэхэри зышагъэгъущащкъым. Абыхъэм хуагъэщащ жэм 300, унэ 23-рэ хуаухуащ, 181-рэ хуэзэрагъэпэщыжащ.

Ехьу лэныгъэхэм кьадэкIуэу, тхыгъэр топсэльыхь Iуэхум хэль щыщIэныгъэхэми, ахэр гъэзэщIауэ щымыкIэ лэжьыгъэхэми.

Мис апхуэдэу псэуэхэр 1943 гъэм и бжьыхь я кIасэм республикэм и районхэм ящыщ зыр - балькъэрхэр куэду щызэхэс Шэрдзэр куейм и щIыхуэхэр.

Тхыгъэр мыпхуэдэу иухырт: «Шэрдзэр районыр хуэлэжьу ГНК-мрэ ВКП(б)-м и обкомымрэ я Бэракъ Плъыжь зэпэхьар зыIэрегъахьэнри, я мурадыр кьайхьулIэну куейм и мэкъумэшыщIэхэм девгъэхьэхьу». Ауэ ар яIыгъэну ящхьуиухатэкъым - мазищ нэхъ дэмыкIыу балькъэр лъэпкъыр залымыгъэкIэ я лъахэм ирагъэкIащ.

Ди къуэшхэм я усакIуэшхуэ Мечиев Кязим и усэ сатыриплIым кьууэ кьыхуэ Къэзахстаным, Кьыргъызым, Азие Курытым я щIынальэхэм ягъэзэпхьуауэ щыта балькъэрхэм я фэм дэкIар, я гум бампIэу дэлъар:

СогьыкIэ, гъущIым
си губампIэр т ескут эу.
Кьызоижх пщIэнтIэпс.
ЛъэIэскым си Iэр сн гуГъапIэм -
Цыхуэфэм гъущIыркым я нэпс.

Илъэс 50 и пэкIэ пэжыр текIуащ, захуагъэр зэфIагъэувэжащ. 1957 гъэм гъатхэпэм и 28-м илъэс 13-кIэ я гур кьызыхуэпэбгъа, я щыщIыхьмрэ гупсысэмрэ зэи хэмыкIа я льахэм балькъэрхэм кьагъэзэжащ.

Гугъу ехьымрэ хьэзабымрэ зи натIэ хуэуэ щыта лъэпкъым абы кьыщыщIэдзауэ нэрылъагъуэ зиужь, зиужьщI эрпытщ, кьэралыгъуэм фIыкIэ и цIэр кьыхуэ. Абы и насыпымрэ и кьэжьэнуэрэ гурэ псэкIэ телъэжьащ, щIэмычэу щIэбэнащ, я кьарумрэ я щIэныгъэмрэ ирахьэлIащ Кульбаев Мухьэжыр Ахьмэт и къуэм хуэдэ цIыху щыпкъэхэр.

БЖЭНЫКIЭ Мухьэб.

Ар пхуэлIорыгъэгъущIэнукъым

Хэку зауэщхуэм нэмышIкIэ, XX лIэщIыгъуэм Къэбэрдей-Балькъэрым и цIыхухэм епэжьнIэкIэ я нэгу щIэкIа гуаузт 1944 гъэм ди къуэш балькъэр лъэпкъыр залымыгъэкIэ я лъахэм зэрыграгъэкIар.

ЗЭНЫБЖЬэГЪУРЭ зэакьылэгъуэу республикэ зэщIакъуэ мыиным щIэздзэпсэу адыгэхэмрэ балькъэрхэмрэ лъэныкъуэ кIэдкIэ зэрыIыгът. Иригушхуэу ар ирагъэщхьыр зи дамитIыр щэщIа къурщыбгъэ уардэм.

Абы сощIэж зи жьэгу пащхьэр зрагъэбгына лIыжьхэр, фызыжьхэр, сабийхэр зэщIэгъуагъэ хэкум щраша а гъатхэ мазэ жагъэр.

Ди Зеикъуэрэ Гундэлэн кьуажэхэм зэбгъэдэсри, кьэдэр зэрыцIыхурт, зэныбжьэгъуфIэхэт, благъагъкIэ зэрыубыдахэри мащIэтэкъым. А махуэ хьэлъэм зеикъуэдзэхэр кьэхъуам игъэгуитIщхьитIу километр 10-кIэ гъуэгум и лъэныкъуитIми щиувыжьат. ТIльаГъур гущIыхьэт, зи лъахэм ирагъэкIа дзэзрыдзэпэпсыкъуэ Iэмал гъуэри щIэтэкъым.

Абы лъандэрэ илъэс 60-м фIыуэ щIигъуами, си нэгу щIэкIауэ щытар ноби сщIыгъупщэркъым, быджу си гум кьинащ.

Балькъэрхэр хамэ щIыпIэ жьжьым зэрыщыIа илъэс 13-м кьриуубыдау сэ епщIанэ классыр кьэзуэщ, институтым сыщеджэри, инженер-лэжьакIэ Iащ1агъэр сиIэу кьэзгъэзэжащ. Ар ирихьэлIат пажагъыр щызэфIэувэж, балькъэр лъэпкъым лъахэм кьыщыгъэзэж зэманым. Абы и щыхьэкIэ зэрыреспубликэу гуфIэгъуэм хэтт. Зеикъуэрэ Гундэлэнрэ я зэхуэдизыр щIэ нэхъ щIыпIэ дахэм дежи зэныкъэхэ гукъинэж щызэхашат. Зэраубзыкъуам тету зэIуцIэр егупуу кьызэрагъэпщат. Ар мыхьэнэхуэ зиIэ политикэ Iуэхугъуэу зэрыщытым и щыхьэтт партым и обкомым, республикэм и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым, Правительствам я лIыкIуэхэм. Зэхьихэу гуапэр езыгъэжьэкIар балькъэрхэр партым и Iуащхьмахуэ къэралым и комитетым и тхьэмадэ Къущхьэ Гъумарт. Мы Iуэху дахэм ирихьэлIат цIыху миным щIигъу.

Сэ илъэс 74-рэ сохъури, кьэзгъэщIам кьитIасэу сщIэжкIрыкьым апхуэдизу щыхуэхуэу, зэщIэкъуэуэ, гуфIэжьу Зеикъуэрэ Гундэлэнрэ дахэм кьызэрагъэпэща а зэIуцIэм хуэдэ куэд сриукъэлIауэ.

Балькъэрхэм зэрызэужьыжа щIыкIэри си нэгу щIэкIащ. Кьэтщтэнщ Гундэлэн жьлагъэр. Кьагъэзэжа нэужь, блэкIа илъэс 20-м кьриубыдэу ар хьэат республикэм и кьуажэ нэхъ зэIуэзэпэщхэм щыIэ. Адрей балькъэр жьлагъуэхэми хуэдэу, ящыщ зы. Щыгъуэ щыIэт унэхэр зыхэт сымаджэщ комплекс екIу, тIысыпIэ 400 зиIэ кинотеатр, Щэнхабзэмкlэ унэ, кьатищу зэтет курыт еджапIэ, макъамэмкIэ школ, универмаг, тыкуэн 8, библиотекэ, сабий гъэсапIэ, нэгъэущI куэди щахуащ.

1989 гъэм ирагъэкIуэна щыхуэ хэтхьым зыщыгъэзэжамкIэ, щIэныгъэ егъэгъуэтынымкIэ балькъэрхэр Урысейм и мызакъуэу СССР-м я япэ щищащэу щытащ. Дуней псом кьыщащIыкъу Кулиев Къайсын, Отаров Керим, Зумакулов Танзиля, Рахаев Анатолэ зэкъуэшхэр, Эфендиев Сэлихъ, Залихановхэ Хъусейн, Михаил, Таукенов Магомед, Казаков Исхьакъ сымэ.

Иригушхуэу кьраIуэ Гундэлэн кьуажэм и цIыху щIэрыпуэхэр я къэжьэнкIэ. Ахьмэтрэ Сэфар, Чечоевхэ Хъусейн, Магомет , Хутиев Хьэнэфий, Макитов Сэфар, Чечоевхэ, нэ-гъэущIэхэри. Мы къуажэм кьыдэкIащ щIэныгъэм и кандидату 40, зы академик, Урысейм и ТхаIуэхэмрэ Журналистхэмрэ я союзхэм хэту щыIэ 25-рэ.

И щхьэм кьрикIуауэ щытар лIыхъжьыгъэ хэлъу кьызэзыпэкIа балькъэр лъэпкъ гуащIафIар щапхъэ кьигъэльагъуэу, хуэфащэ увыпIэ иIыгъыжу республикэм и лъэпкъыбэм кьыдэкIуэкIри, и къэкIуэнур, и пщдэйр нэхъ дахэж ирехьу.

КЪУЩХЬэ Мухьэжид.

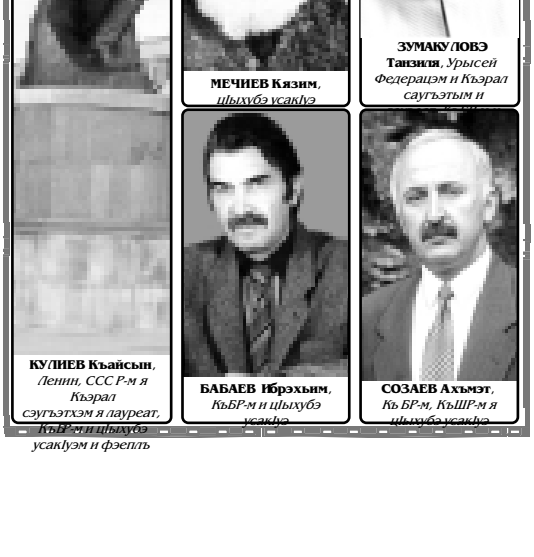

МЕЧИЕВ Кязим, *цIыхубэ усакIуэ*

ЗУМАКУЛОВ Танзия, *Урысей Федерациэм и Къэрал саугъэтым и*

КУЛИЕВ Къайсын, *Ленин, ССС Р-м я Къэрал сэугъэтхэм я лауреат, КъБР-м и цIыхубэ усакIуэ и фэеплъ*

БАБАЕВ Ибрэхьим, *КъБР-м и цIыхубэ усакIуэ*

СОЗАЕВ Ахьмэт, *Къ БР-м, КъШР-м я цIыхубэ усакIуэ*

текIыщ, захуагъэр зэфIагъэувэжащ 2007

Мариям и лЫгъэ

Фронтым щыхэкIуэда лейтенант нэхъыжь Кудаев Исмэхьил Жунус и къуэм и унагъэм къытепсыхауэ щыта насыпышнагъэм наIуэу къыхощыж си льэпкым хамэщIым и фэм щикIар, щигъэвар.

ЗЭМАНЫМ уIэгъэхэр игъэкIыжу, гуфIэгъэуэм гуэвэгъэуэр пщигъэгъупщэу жаIэ. Ауэ дауэ зэрыщыгъупщэнур бзыльхьым хадзауэ щыта си льэпкым хамэщIым щыфIэкIуда и щIыхь лажьэншэхэр. ЦIыхухъуу, цIыхубзу, си ныбжь хэкIуэтауэ, сабийуэ, ди Iыхьлыр ныбжьэгъуу дапшэм я псэр кIыщына а хамэ щIыпIэм!

ЗыхуэкIуар арати, фронтым Iут ди льэпкъэгъуэм я унагъуэхэм дэчых гуэри хуаIакъым. Балъкъэр зауэлI хахуэхэм я фызабэхэми, я бынхэми, я адэ-анэхэми щIы кIэралъхьащ, фашистхэмрэ бандитхэмрэ я IупэфIэгъуэхэм хабжащ. Уебдэмэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщу япэу Совет Союзым и ЛЫхьжь цIыльпIэр кьыхуагъэфэща къхъухьлагэзехуэ щIрыIуэ Байсултанов Алим и унагъуэм щыслъакъым. Езы щIалэ хахуэр I943 гъэм и фокIадэ мазэм Баттие тенджызым и щыгум щекIуэкIа хьэуа зауэм хэкIуэдащ. Илъэс ныкIуэ нэхъ дэмыкIыу абы и адэ-анэри, и къуэш, и щыпхъу нэхъыщIэхэри Азие Курытым ягъэIэпхъуащ. «ЦIыхубэм и епIщIыжакIуэм пыщIныгъэзыхуиIэм къыхэкIыу», ЛЫхьжьым и щхьэгъусэ урыс цIыхубз Давыдовэ Верэ Алексей ирихьыми абыхэм я лъагъэр иратэжуну хущIэкъуахэщ. Алим и къуэ Валерэ щIалэ цIыкIухэм куэдрэ ягъэбзмпIащ «бандит цIыкIыкIэ» къеджэуэ. Псоми я нэхейкIэ ар дзэ кхъухьлатэзехуэ хьащ. Кьулыкъым къыхэкIыжауэ авиацэм и подполковник Байсултанов Валерэ иджыпсту Налшык къалэм щопсэу.

ЛЫхьжьым и щхьэгъусэ Верэ и насыпкъыхами, Кудаевэ Мариям Уэсэмэн и пхъум къыпэплъэр гущIыхьэт. Фронтым щыхэкIуэда балъкъэр зауэлI минхэм я фызабэхэми хуэдэу, абы и унагъуэри лъахэм иращащ. Ар я гъэIэпхъуащ Джамбул областым и Курдайск районым хыхьэ Каракунду къуаежэм. Апхуэдэ щыкIэкIэ Шэджэм ауэым и мызакъуэу нэгъуэщI щыпIэ куэдми фIыуэ кьыщащIыху Шаваев Даут-Хьэжьим и къуэрылъху цIыхубз зи насып къэкIуэгъэр, и сабиищымрэ зи ныбжьыр хэкIуэта и адэмрэ щыпIыгу хамэщIым къыщохутэ. Сыту хуэныкъуэт ар хахуагъэ кьигъэлIагъуэу Ростов къалэм и Iэшэлъашэм си псэр щызыта и щхьэгъусэ Исмэхьил.

Къуршыжьхэр зи хэщIапIэ и лъахэм пэIащIэу хамэщI жьыкъэм зи жьэгу мафIэр щыпхызыгъэна Мариям зыщыгуфыну кьыхуэнаи и щхьэгъэ, и къэру закъуэрт. Арффыуэ кьызыгурыIуа цIыхухэм абдежым кьыщыщIэдзауэ ещ жьыхуIэр ищIакъым. И адэмрэ и бынхэмрэ мэжэщIалагъэм кьызэригъэзыным емытIысэхыу яужь итащ.

Зи ныбжьыр хэкIуэта Шаваев Уэсмэн зэдаша хуабэвэх тафэтес щIыпIэр кьезэгъыр-тэкIыж. Абы и нэгум щIэт зэпытт кьыщыхуа, щыпсэуа и хэку щIращIэр, льэрщыцIэ кьабзэхэр, пшэ Iэрамэшхуэхэр зи щIакIуэ къурш уардэхэр. Игури и псэри зыхуэпабгъэр зыт - и адэжь лъахэм и IэфIыт. Ауэ абы кьыхуихар нэгъуэщIт...

Хэкум ирагъэкIахэм я гуащIэм кьыпэкIуэр мащIэ дыдэт. Абы кьыхэкIыу Мариям нэгъуэщI хэкIыпIэхэр кьиугъэсэбэпын хуей хьурт. Езыр дэрбзэр Iэзэти, къуажэдэсхэм я хуэдэрэ, колхоз лэжьыгъэм къыщыдахуэхэм дэж щы зэIуищэрт, зэрихьэрт. И щхьэгъусэр зауэм зэрыкъэкIуэдамкIэ тхьитлхэр зэрыхуэмыгъэхьэзыным кьыхэкIыу, сабий зеиншэхэм кьратын хуей пенсэри кьыIэрыхьэртэкъым. Кьыхэнэжьир яэхущым кьыщыщIэдзауэ дыгъэр кьухьэжьихункIэ жэгундэ хьэсэм хэтыныртI. И Iыхьлыхэр Iэдэжрэ щыпIэ куэдым тхами, Хэкум гаIущIэ зи псэр зыта и щхьэгъуэ Исмэхьил щхьэкIэ Мариям и унагъуэм пенсэр кьыхуаутIыпыным щыщIадзар и льэсибл дэкIа ноужьщ.

Мариям и лэжькIэр, кьыпкъыкI гуащIэ иныр Куйбышевым и щIэкIэ щыIэ колхозым и упафощIхэмц кьуажэдэс нэхъыжьхэми я щхьэгъусэм щэрыIуэ Байсултанов Алим и унагъуэм щыслъакъым. Езы щIалэ хахуэр I943 гъэм и фокIадэ мазэм Баттие тенджызым и щыгум щекIуэкIа хьэуа зауэм хэкIуэдащ. Илъэс ныкIуэ нэхъ дэмыкIыу абы и адэ-анэри, и къуэш, и щыпхъу нэхъыщIэхэри Азие Курытым ягъэIэпхъуащ. «ЦIыхубэм и епIщIыжакIуэм пыщIныгъэзыхуиIэм къыхэкIыу», ЛЫхьжьым и щхьэгъусэ урыс цIыхубз Давыдовэ Верэ Алексей ирихьыми абыхэм я лъагъэр иратэжуну хущIэкъуахэщ. Алим и къуэ Валерэ щIалэ цIыкIухэм куэдрэ ягъэбзмпIащ «бандит цIыкIыкIэ» къеджэуэ. Псоми я нэхейкIэ ар дзэ кхъухьлатэзехуэ хьащ. Кьулыкъым къыхэкIыжауэ авиацэм и подполковник Байсултанов Валерэ иджыпсту Налшык къалэм щопсэу.

ЛЫхьжьым и щхьэгъусэ Верэ и насып кьихьами, Кудаевэ Мариям Уэсмэн и пхъум кьыпэплъэр гущIыхьэт. Фронтым щыхэкIуэда балъкъэр зауэлI минхэм я фызабэхэми хуэдэу, абы и унагъуэри лъахэм иращащ. Ар я гъэIэпхъуащ Джамбул областым и Курдайск районым хыхьэ Каракунду кьуажэм. Апхуэдэ щыкIэкIэ Шэджэм ауэым и мызакъуэу нэгъуэщI щыпIэ куэдми фIыуэ кьыщащIыху Шаваев Даут-Хьэжьим и кьуэрылъху цIыхубз зи насып кьэкIуэгъэр, и сабиищымрэ зи ныбжьыр хэкIуэта и адэмрэ щыпIыгу хамэщIым кьыщохутэ. Сыту хуэныкъуэт ар хахуагъэ кьигъэлIагъуэу Ростов къалэм и Iэшэлъашэм си псэр щызыта и щхьэгъусэ Исмэхьил.

Ди РЕСПУБЛИКЭМ щагъэлъапIэрт Октябрь революцIэ кьызэрыхьэрэ и льэсипщI эзэрыкIуэр. Жылагъэ куэдым кьикIри Налшык кьэкIуат бгырыс фащэ дахэхэр зыщIыгъ нэхъыкьыфIэхэр, гуфIэгъуэр зи нэгум щылъщI щIалэ, хьыджэбз куэдхэр.

Нэхъ иужьыIуэкIэ шыгу зыбжанэм ису зэхуэсышуэм кьыхьихьащ Жекрин, кьуажэ пхыдзам кьинкIа ныбжьыщIэ зыкъомэ. Ахэр екIуу хуэпат, бжьыфIэ щIэгъэхэр, пшэ Iэрамэшхуэхэр зи щIакIуэ къурш уардэхэр. Игури и псэри зыхуэпабгъэр зыт - и адэжь лъахэм и IэфIыт. Ауэ абы кьыхуихар нэгъуэщIт...

Хэкум ирагъэкIахэм я гуащIэм кьыпэкIуэр мащIэ дыдэт. Абы кьыхэкIыу Мариям нэгъуэщI хэкIыпIэхэр кьиугъэсэбэпын хуей хьурт. Езыр дэрбзэр Iэзэти, кьуажэдэсхэм я хуэдэрэ, колхоз лэжьыгъэм къыщыдахуэхэм дэж щы зэIуищэрт, зэрихьэрт. И щхьэгъусэр зауэм зэрыкъэкIуэдамкIэ тхьитлхэр зэрыхуэмыгъэхьэзыным кьыхэкIыу, сабий зеиншэхэм кьратын хуей пенсэри кьыIэрыхьэртэкъым. Кьыхэнэжьир яэхущым кьыщыщIэдзауэ дыгъэр кьухьэжьихункIэ жэгундэ хьэсэм хэтыныртI. И Iыхьлыхэр Iэдэжрэ щыпIэ куэдым тхами, Хэкум гаIущIэ зи псэр зыта и щхьэгъуэ Исмэхьил щхьэкIэ Мариям и унагъуэм пенсэр кьыхуаутIыпыным щыщIадзар и льэсибл дэкIа ноужьщ.

Мариям и лэжькIэр, кьыпкъыкI гуащIэ иныр Куйбышевым и щIэкIэ щыIэ колхозым и упафощIхэмц кьуажэдэс нэхъыжьхэми я щхьэгъусэм щэрыIуэ Апхуэдэу зэрыщыкъуэр, ильэс ныкIуэ дэкIа нэхъ, я ныбжьэгъуэ ельэкьежауэ я ягъэльэпIащ Шхьэхуэжьынэ кьуажэм и щыкъуэ пашэ Iэмырбийрэ Жеркли кьыщыхьуа, зи IэщIагъэкIэ егъэджакIуэ Аружанрэ.

Ауэрэ екIуэкIыуэрэ, щыхуэхэм я псэукIэр нэхъ ефIэкIуащ, я гукъыдэжым зиIэтащ, Iэмырбий ныIт щIэгуфIэн - и шы гуарт эм кьыхэхьуэ эзпытт, и щытхъыри адыгэ, балъкъэр жылагъуэхэм щыIэзэшыщIат. Махуэшхуэхэм деж щыхъуэ пашэр куэдым ягъэльапIэрт. Утыкум кьэфэну кьихьамэ, Iэтушхуэ кьращэкIырт. Iэмырбий и цIым кьыкъэлыдыкIырт дамыгъэ нэхъ льапIэ дыдэу а зэманым щыIар - Ленин ордену.

ЕгъэджакIуэ Аружани куэдым пщIэ кьыхуащIырт - абы Шхьэхуэжьынэм дэс сабийхэр урысыбзэмрэ литературэмрэ хуригъадэжэрти, и Iуэхур фIы дыдэу кьэ хъулъэрт. Абы кьыдэкIуэу, гулыытэшхуэ х уищIырт ныбжьыщIэхэм льэпкъ хабзэкIэрэ, нэмыс льапIэр егъэджьнми, еджапIэм и унафэщIри щыкIуэрэ я адэ-анэхэри инкъуэкI кьыхуэ заРзэщIт.

Зауэ дэжьыр ирихьыжащ щIалэ щыкIу. Сабийм фIащащ Хьэмид, ещI къащхьэу щыкIуи пщIантIэшхуэм щыхуэхасащ.

Хьэмид, и Iыхьлыхэр игъэгуфIэу, пщIантIэшхуэр кьыхэхьжьыкIу ипэ хьуат. Кьуэдащ ар щIэгъэ, абыи псей жыг щыкIу, Хьэмид ейм ещхьу, пщIантIэшхуэм щыхуэхасащ.

Хэку зауэшхуэр кьыщыхьеящ гъэм ЛЫзыкъамэхэ я пщIантIэшхуэм псей кьыщыхуэ щыкIуитIу дэтт. Абыхэм я и бкьыгъэр дяпэкIи хэхъуэну кьыщIэкIынт зауэ емыинэр мыхъуамэ, Iэмырбий яхэтащ кьэпэну бийм ягуаущхэм.

Аружан, и кьуажэгъу зыкъомым хуэдэу, и закъуэу и пщэ кьыдэхуащ унагъэшхуэр зыхуей хуэгъэзэнкIи. ЗэрыжаIэщ, и бгыр щIыкъуащ - ипIын хуейт щIалищрэ хьыджэбзитIрэ. Сабийкэр, Тхьэм хэрыкьуэзэхьума адэ-анэр, Iыхьлыхэр. «Фэрыншэу сыт и пэрмэныж си гъащIэм!» - гуIэрт Аружан. Ауэ, зыщIэгупсысыжа нэхъ, быдэу жиIащ и щхьэгъусэм и унагъуэм кьызэринэр, и сабийхэм кьаэзэрыхэнэр.

А махуэм и щхьэцэхэр ныкъу зтхъу хьуащ нэщхькIфIэу, нэмысыфIэу, ку здым пщIэ кьыхуащIу къэгъуэгурыкIуа Аружан. «Тхьэм кьыттрилъхьащ, сыт тщIэн, жиIэрт абы игукIэ. - Нэгъуэщхэмэ гууэ Iэджэ яIэщ...»

Зэгъэужьынэ дэс куэдым кьаIэрыхьат и щхьэгъусэхэр зауэм зэрыхэкIуэдамкIэ щы-хьэт тхьлъхэр. Зи унэхэр бомбэм зэтрикъутахэр, мафIэм исахэр, зи сабийхэр лагъымым зэпыкрИудаэр щыIэт.

«Тхьэм и фIыщIэкIэ, си бынхэр уэзыншэщ, губзыгъэщ, ахэр къэгъэхъун хуейщ...» - апхуэдэ гупсысэхэм кьару кьыхаулхьэрт Аружан. Ар жьырыт эджт, гуащIафIэт, гупытэ жан зыхэлъти, щIыIхьэхуэхэми щалъагурт, псапащIэ Iуэх уэми хэтт.

ЕгъэджакIуэ кьаIэнхэри жьыдж эр у ирихьэкIырт. И бынхэр кьигъэтэджьрт зэфIэкI яIэу, унагъуэ Iэхуэмми еджэнми щапхьэфI щагъэльэгъуэу.

Зэгъэрым Жанусэ пщIантIэм кьыдольдэжи, бзуэбапщэурэ бгъэдольадэ жьыщIыгъэр кIапсэм езыдэ и анэми, письмоульэ щIыкIуэ Iэщлелъхьэ. Аружан, и фэ пыкIау э, письмоульэр зэтречри, Занщ1у кьеIхэм я щыщхьым и хьэтIыр. Я унагъуэр Джамбул областым зэращамкIэ, псори зэрыуэзынщэмкIэ хьыбар кьриIащIэу арат и щыпхъу Гёбелек. Аружан и нэпсхэр уэру кьыфIыщIэжащ. И гъунэгъу фызабэ КIунэ и дежкIэ екIуэкIри, Iуэхур зытетыр хуиIуэтащ. КIунэ Аружан Iэпплъэ щыхуэщIри, кьехъуэ-хьуащ хьыбарыфI кьыIэзэрIыхьамкIэ, мыпхуэдэуи кьыжриIащ: «ДегъэужьэрэкI, Аружан, зэхуэдгъэхьэс ерыскIыкIэ! Iэджэ зэрригъэзэтIыпщ». Абыхэм яIуплъэну хуэпабгъэу, псэкIэ Iэджэ зэрригъэзэтIыпщ». Абыхэм яIуплъэну хуэпабгъэу, псэкIэ Iэджэ зэрригъэзэтIыпщ».

А ерыскIыкIэ щIэрыхьэхэр хуэрт, у зым кьыщыхигъэзыхьIэ, и Iыхьлыхэм я щIэхэр кьриIуэрэ, Iуэщхьрт.

Я анэр зыщIэхъуэпсыр кьыщащIэм, Тхьэмбот Iэ МулIэедрэ кьэнэщхьеящ, диIэ зиурэ ящIэнури ямыщIэу. Гугъут уи нэгу кьыщIэбгъэхьэну Тхьэзахьстаным щыIэ уи Iыхьлыхэр, зи хэкум залымыгъэкIэ ирагъэкIаогр, комендантым сакьыу ихьумэхэр льагъэнльагъу кьэкIуэжьынир. Ауэ зэманым зэрызихъуэжьым, залымыгъэ зытехьа льэпкъхэр хуит кьэщIыжьын зэрыхуейм техуэуа псальэмакъэр зэрыщыIэм гугъапIэ гуэрхэри кьаритри, зэкъуэшхэр кьэралкIуэщI IуэхуэхмкIэ министерствэм епIщIэжьыну кIуащ. Зэрымыгугъауэ, кьулыкъуэхэр зыIэщIэль гуэрхэм «хьуэ» кьыжраIакъым, ягъэхьэзырыпхъэ дэфтэрхэр кьрагъэщIа мыхъумэ.

Жьщибл-мафиблкIэ гъуэгуанэ тета нэужь, мафIэгур Джамбул льаIэм кьэкIащ. Адэкъ автобускIэ кIуащ Кескай кьуажэ пхыдза цIыкIум, Аружан и адэ-анэм я щыпхъум-рэ зыщыпсэум.

ЛЫжь кьуэгъу цIыкIур дзыхьмыщI-дзыхьмыщIу кьаIуплъащ щIалэ пащIтIым. Ахэр, дауи, кьыщIыжьатэкъым. Ауэ Кьэмботрэ МулIэедрэ фIыуэ ящIэжырт плIыщIрэ тIу гъэм и бжьыхьэм, фашистхэр ди щынальэм кьыщихьам, Жеркли кьуажэм, и анэщым я деж зэрыщыIар, абы щыгъэ Токьан, зэкъуэш щыкIуишри щыд зырызым тригъэтIысхьэурэ, бгыжь кьуагъэм кьыщIришэкIыу, хьыбар гъэщIэгъэн Iэдэж кьэжриIэу зэрыщытар. Я анэм и дэльхур кьызэраIагъуу, щалитIым абы Iэплъ ирощIащIри, балъкъэрыбзэкIэ эдЫкIащ:

- Эгечдэн тхуэгъан эрке болур!

Токьан, щалитIыр зрикъузылIри, хужьмыслIэауэ, и нэпсхэр кьыфIыщIэжащ.

Пщыхьэщхьэм Кескай щыпсэу балъкъэр зэфIагъэуэ нэфIэгуфIэу кьыщIэзэуэсащ Токьан и унагъэм. Псори нэщхьыфIэт, щалитIым яхуэзэфIэкIар ягъэлагъэу, а тIум щытхъупсыр кьрагъэжьзыр т «И адэм ещхьыркьабзэщ», - жаIэурэ. Языныкъуэхэм якъуэдийрт джэгушхуэ кьызэIуахыу жэщибл-махиблIэ гуфIэгъуэр зэхэтын хуейуэ.

Ауэ нэху зэрыщу Кьамбот, МулIэед, Токьан, Гёбелек сымэ епIщIэкIыу, жаIэшхуэ щымыIэу, гъуэ`уанэ кьыгъэувэжащ.

Аружан и хьуэпсапIэр апхуэдэ щыкIэкIэ кьехъулIауэ щытащ. Ар сымаджэу пщIэжьнтэкIым. И нэгум нур гуаIэ я кьрихьыу, защимыгъэнщIу епсэпхыIэрт и дэльхумрэ и щыпхъумрэ.

Я ныеср ягъэгушхуэ, хьэщIэхэм гуфIэу яхэсащ Аружан и гущэ-тхьэмадэр, и гъунэгъухэр. Iэнэ зыбжанэ кьэкуэрри, зыкьомрэ зэхэса нэужь, джэгушхуэ зэхауфащ...

МахуищкIэ зэхэтащ цIыкуэр. Аружан а гуфIэгъуэм узынщэ дэхужьа зэ ар. Арт кьикьащ утыкум, и дэльхум кьыщдэщ, дуней гуфIэгъуэр иIэу...

Я ежьэжьгъэр кьэсами, Токьанрэ Гёбелекрэ зыкьомрэ бгъэдэсэкащ я щыпхъум, и гур фIы хуащIу, я хэкум кьэгъэкIуэжьыныкIэ зэрыхуэнум пщIа гугъапIэхэр зэрыщIыр, абы и нэщэнэхэр хуаIуатэу.

Щхьэхуэжьынэ кьуажэм щыщ кьэщIыжьын зэрыхуэтащ Токьанрэ Гёбелекрэ. Бысымэхэм я хьуэхьуэхэм нэхьыбэу кьыхэщIэт Тхьэм мыгувэу фыкьыгтхуикьыж» псалъэхэр.

А псалъэхэр Тхьэм и дежи нэсащ: балъкъэрэм я лъахэр ягъуэтыжащ. Ауэ Аружан ильагъажьыж а гуфIэгъэр.

АдыгэбзэмкIэ зэхэдзэкIар

ТХЬЭМОКЪУЭ Барэсбийщ.

* Уи щыпхъу и и кьуэ зэгуэр бгъэфIахэрщ.

ТЕММОЕВ Мухьэдин

Аружан

Къэмыгупсысэ хьыбар

КУЛИЕВ Къайсын

ДИ КЪУРШХЭМ ДИ БЗЭР ЩЫПУЖАЩ

(«Хочуев Сэлихь и фэеплъу» усэм щыщщ)

...Уэ пасэу, пасэу дэ утфIэкIуэдащ,
ИужькIи дэ уIэгъэ куэд дгъуэтащ.
Гуэвэгъэуэпхуэ къыхыхьат ди гъащIэм,
Иухуэу ди пIлэр, дыкъыпэфIигъащIэу.
Ауэ ди лIакъуэр абыи кьелащ,
Насыпышнагъэм дыхуэзымыгъэлIа.
Аргуэру ди бзэр щыIужащ ди къуршхэм,
Ди лъэпкъри ядопсэу ди лъэпкъ зэкъуэшхэм.
А гуфIэгъэшхэр дигуэзэм щыпсэунщ,
ХъыбарыфI псоми я щхьэу ар щытынщ.
Пэрыхьэжащ щIыр зывэр и лэжьыгъэм,
Пэрытхэм Iэщым къагъэлъагъуэ лЫгъэ.
Бахъсэн щыпсэухэм икIи шэрэдждэсхэм
Я бынхэр еджэу нобэ школхэм щIэсэхэщ,
Зогъэр дунейр дэ кIыфI кьыщыттехъуам,
Апхуэдэ гъащIэт ди псэм кьилъыхъуар!

ГУРТУЕВ Сэлихь

ЗЭМАНЫМ И УАСЭР

Нэхъыжь къалэным и гугъуагъыр
Иджы къэтщIэну кьытхуихуащ...
Ди щхьэщым феплъыт и хужьагъым, -
Куэд щIауэ щIалэгъуэр ихуащ.

Къыр натIэм къехуэхьи кьудейуэ,
Телъ уэсым жьыгъэр изогъэщхь.
«ИтIани, телътэм арт мыхьейуэ», -
Сэ жьыIэу си щхьэр хузогъэщхь.

СызоупщIыж сэ куэдрэ моуэ:
«Сыт щысльэкIар дунейм щысщIэн?»
СльэкIар сфIэмащIэщи, сигу кьуэу,
Абы иджыри куэд пысщэнт...

ИтIани, си гур тIэкIу согъэфIыр:
Iуэхуфl мымащIи сэ злэжьащ,
Си усэр лъэпкъым, хэкум IэфIу
Сигу яхуилъ псомкIи схуэгъэнщIащ.

МОКАЕВ Магомед

АНЭМ ДЕЖ

УгъащIэ мащIэу кьыщIэкIат, си анэ...
Ажал толъкъуныр пасэу кьыщIэуат.
Си дыгъэр, си уэрэдыр сыт зэманри
Уэрати — тIури тауэу сфIэкIуэдат.

Дунейр уэ кьышIубгъынэми, уи щIалэр
ИщIыну насыпыфIэ тхьэм уелъэIут.
IэфIыгъэу гъащIэм хэлъри, и гуащIагъри
Сэ зыхэсщIами, сигу уи макъыр щыIут:

«Зы гузэвэгъуэр пщещI нэхъ тынш нэгъуэщIым».
Кьыхуохъуэр сыткIи щIыхуэхэр щIэгъэкъуэн,
ИтIани кьыщIымыхъу си гуауэм хэщIу, -
Уэ зэмIэжкъым... СфIощI псэр дэлъу бэн.

Дунейм уэ утетыжкъым. Ауэ гъатхэр
Аргуэру кьыгтхуэкIуащи, мес, солъагъу:
Уэ балий жьыр зэгуэрым хэпсэгъаахэр
Гъэгъауэ, ди гуфIэгъуэм кьытхущIагъу.

Умыпсэужми, сеплъым балий жьыгым,
Уи нэгум сиплъэу фIэкI сэ кьыщцымыхъу...
Си гукъэкIыжхэр зэи мыужьыхуу
Сэ кьыздопсэури, сфIощIыр уэ усщIыгъу.

Пэжьыгъэ гъэгур гуГъуми, хуокIуэ щыгум.
ГуфIэгъуи гууи — мащIэ сэ слъэгъуар?!
Си гъащIэ псокIэ схуигъэхункъым си гум
Хьэлукlэ уи Iэлъэщ зэрыпхъуэжар...

МУСУКАЕВЭ Сэкинат

УИ НИТIЫМ СЫЩIОПЛЪЭ

Уи нитIым си гуапэу сыщIоплъэ, -
Абыхэм насыпыр щопсэу.
Сэ ахэр слъагъуным сыщоплъэ,
СщIыгъуну сыхуейт гъащIэ псом.

Гуапагъэ абыхэм щызгъуэтмэ,
Кьыщцохъур уэщх хуабэм сыхэт,
Гъунэгъуу сэ уэ узбгъэдэтмэ,
Iуэху жьгъейхэр кьысфIощIыр текIуэт.

Кьыщцохъур ди гъащIэм щIыхь хуэдэу:
Уолъыхъуэ — къэбгъуэткъым зыгуэр.
А псори мэбзэхыр, мэкIуэдыр
УэщIыгъумэ - къэслъыхъуэр сэ уэрт.

Уи нитIым си гуапэу сыщIоплъэ, -
ГуфIэгъуэ абыхэм кьызат.
Сэ ахэр слъагъуным сыщоплъэ,
Сыт щыгъуи сщIыгъуатэм арат.

УИ СУРЭТ

СыпIейтеIуэ соплъыр уи сурэтым,
Сэ кьысфIощIыр кьыIэпсалъэу ар.
ПщIыхь дахащэм хуэдэщ сэ сыхэтым, -
Арт куэд щIауэ сызыщIэхъуэпсар.

СфIощI иджыри уэ дунейм утету,
СщIэж уи макъыр уэрэд гуапэу сфIощI.
Уэ си гъащIэм кьаруущIэ кьепту
ЗыхэсщIэхукIэ, си гурыгъэхэм хощI.

Хэт кьызэплъыжьи сэ пхуэдэу гуапэу?
Пхуэдэу фIыуэ хэт силъагъужьи?!
КьызжепIахэр сэ си дежкIэ лъапIэщ —
Ахэм хуейкьым зыри щIыгъужьи.

Усэхэр зэзыдзэкIар **КЪАГЪЫРМЭС Борисщ.**

Зэщым хуэдэу зэдопсэу

Балъкъэрхэм къэкIуэжьи щыщIадза 1957 гъэм Аруан хьуажэм дэсхэр абыхэм гуапэу ятежьауэ щагъэкIуэдат гупльытэм игъэушхуэ япэ унагъуи 7-м мурад яцI а жылагъуэ зэщIэкъуэм щетIысэхыну.

Къуажэм и гъэзащIакIуэ комитетым и унафэщ абыхэм щыIуэ хупач, щIыхуэр зэхуохьри унэ-лъапсэ яхуэхьмыкIэ ядоIэпыкъу, зыхэпсэукIын мыпткуйэ зыщIагъакъуэ.

Аруан къуажэм зэпыу дэтIыхсхьаэм ящыщщ Аттаевхэ Жэмал, Мысхьуд, Рэмэзан, Хъусейн, Кучмезовхэ Муталип, Мухьэрбэч, Созаев Сайпу, нэхъ иужьыIуэ Чабдаров Низам сымэ я унагъэхэр.

Иджы нобэ а жылэм дэсщ цIыху 290-м нэблагъэ щыпсэу балъкъэр унагъуэ 84-рэ.

Ветеранхэм я къуажэ Советым и тхьэмадэ Дуй Ахьмэд зэщIыжамкIэ, кьыхэрагъэзэж лъандэрэ блэкIа илъэс 50-м ди къуэшхэм сыт и пыныкъуэкIи хуабжьу зауэльащ. Аруан жылагъуэм щыщ балъкъэрхэм куэду кьахэкIащ егъэджакIуэхэр, дохутыр-хэр, мэкъумэш IэнатIэм и IэщIагъэлIхэр, дэрбэзр Iэзэхэр, щэнхабзэм и лажьакIуэхэр. Кучужэдэсхэр ирогушхуэ медицинэ, биологие щIэныгъэхэм я докторхэу Аттаевэ Мадинэ, Чабдаровэ Роза, философие, физико-математикэ щIэныгъэхэм я кандидатхэу Кучмезов Сэлихь, Аттаев Анатолэ, нэгъуэщIхэми.

Балъкъэрхэм я къэщIэрэщIэжьныгъэм и махуэм теухуауэ щытынущ къуажэм Щэнхабзэмкlэ и унэм пщэдей кьыщыкалъхьэну Iуэху дахэр. Абы ирихьэлIэнущ республикэмрэ Аруан районымрэ я унафэщIхэр, куейм щыщ жылагъуэхэм я лIыкIуэхэр.

Зэхьиха гуапэр ныбжьыщIэхэм я зыкъэгъэльэгъуэныгъэхэм ягъэбжьыфIэнущ.

ЛIЫКIЪУЭЩАУЭ Алий.

БАЙСУЛТАНОВ Алим, *Совет Союзым и ЛЫхьжь*

ДЕППУЕВ Хьэким, *генерал-майор*

КУЧУКОВ Могомед, *Урысей Федерацэм и цIыхубз артист*

ЗАЛИХАНОВ Михаил, *Урысей Федерацэм ЩIыналъхьэмкIэ и Академием хэт, Социалист ЛЖьыгъэм и Лыхьжь*

КАЛАБЕКОВ Солтан-Хьэмид - *цIыхубз Лыхьжьым и фэеплъ сын*

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

● Нобэ Театрым и дунейпсо махуэщ

Зыжраіэ нэхъ-рэ - зраіуэкі

Театрым нэмыплъ Хуэзэщыр - Нэхъ льапІэу щыІэм ХокІыж. Ар кІуапІэ зыщІым И гъащІэр Нэхъ дахэ хъуэу ЩокІыж...

ІУПЫЖ Борис.

ЕЙ, ТЕАТР, т ештр! Дунейм и гъуджэ. Ди табынжьыку, ди гупсэхуэгъу э!.. Зыхуэбгъадэ хъун щымыІэ, жэнэт дыдэми ефІэкІ! Уэ уэлъытагъ жэнэтыр сытым щыІэ?! Абы уклуэнкІэ хъуэхэнуми, ахъ-рэтым хъкыщыхъуэ нэужькІ... Ауэ, ахъ-шэм уцымыкъ закъуэмэ, и бжэхэр сытыр щыІэ уи эзІухаш дуней жэнэтым - Театрым! Ар икІи гухэлъ ІуэтапІэщ, икІи дахагъэм и унапІэщ... Театр! Театр!

Ахърэт жэнэтым увыпІэ гуэр къыщІплъысын папщІэ, уи гуэныхъхэрэм, никъуасанигьэхэрэм «зыкІэрыбгъэщІыу» сэкъэпщхьэм чэщешыкъуу унхьэн хуейщ... Абы иужькІи ущІагъэхъэнри ущІамыгъэхъэнкІ... Театрым и «дэфтэрмі» итщ екІу у, кьабзэтабзэу , уеблэмэ гъэщІэрэщІыу фІэкІа и бжэщхьэу уебакъу э мыхъунэ.

Дунейм жэнэтыр зыхуэфащэ хъун щыІэкъым, щыІакъым икІи, щыІэнукъым. Ауэ щыхъукІэ, адэкІэ гушыІ, ауани, щІагъыбзи хэмылъу, ди театреплъхэм, ди ныбжьэгъу льапІэхэм чэнджэщ зыбжанэкІэ зыкІх уэрэгъэзэну сыхуеІт.

Япэрауэ, ди театрым спектакль гъэщІэгъэ гъэщІ щекІуэкІыу зэхэфхэ, щэху щІыкІуу, гъэпщІкІуаэу фи закъуэ фыкъытху эмыкІуэу, фи гъунэгъу-ныб жьэгъуэгъэ гъуэз къэфщ.

ЕтІуанэрауэ, ди «жэнэтым» фыкъыщІкІуэнкІэ, идогъэлеІуэ жьымыІэу зывгъэщІэращІэ, зывгъэдахэ, фи щыгъынхэм я фыщІагъэр емыкІыбжьэкІыу.

Ещанэрауэ, спектаклым щІидзэнмэ дакъыжьэ пщыкІутху хуэдизэ нэжьу фыкъэс. Пэшыпхъ уэм фыч эфу, фыфраджэу, фыжьэгъ ушхэу , фыжьакІацэу, фынэщхъыцэу фы-кьы-щІэ-мы-хьэ!

ЗэвгъащІэ, театрым фыкъыщІкІуэр фи нэгу зевгъэужьыну аркъуфейкъым. ФызэпІэ спектаклым кьыхэфхыфын хуейщ гъащІэм, гъэсэныгъэм, унагъуэм, лэжьыгъэм къыщІкфхуэщхьэтІэн дерси, щапхъэ дахи, чэнджэщ щхьэпи.

ЗыкьэгъэльэгъуапІэ пэшым фыкъыщІхъхьа нэужь, зыри щыхсхьым, жьыфІэу фи мыпІысІапІэ фымыубыд, апхуэдизуи фэ фызідэщысьын хуейм дежи нэгъуэщІ щысу фыкІырихьэлІэми, хьэлэбэлыкъ кьэмыІэт. Щэ хуу, зэпІэзэрыту ар зыуБыдам фепсалъэ, фыхэмызагъэмэ, адмиинистратурым е театрым и лэжьакІуэ нэгъуэщІ гуэрым феджэ. Апхуэдэущ эзрыфщІынур а зы тІысыпІэр къыщІыгъэлІыгъуэу билетинтІ эрыщыщІэкІэ ящуэу къыщІэжІа нэужькІ.

Фи ныбжьэгъу, цІыхугъэ гуэр пэшым жьыкъэу къыщІыфІэгъуэмэ, ину фемыгуоину, фІэхъу-с евмыхьну, феджэзу зыбгъэзвмышІну е ар здэщытым нэс фымыкІуэну ІэмалышІэкъым. Гуапэу фыхуэгуфІэ, фи Іэ ижьыр фи бгъэм телъу мащІэу щхьэщэ хуэфщІи, абы ар и жагъуэ хьумэ, сэ си Іэхъуэ.

Актёрхэр фІыуэ щыджэгум деж, щІыкІеІуэу фыдрыхьэшхьэу, фыкІыхьэжІинкІыу, нэжь инджыращи, фыфийуэ фыщымыс. Утыкум итх эм пщІэ яхуэфащІэ, фагъэльагъуэр гунэс фщІыхъуэ, пычы-Іуэ кьэс е тепльэгъуэ щхьэхуэхэм деж Іэгуаэр эх уэфІэт. Я джэгукІэр фиг у ири мрыжьи, фыхущхьэ-фыщІагъэ фыщІмыс, абыкІэ артистхэм я жагъуэ фщІыуэ.

СощІэж илъэс зыбжанэ и пэкІэ спектаклыщІэ къэдгъэльагъуэ, абы папщІэ къулыкъущІэ куэди кьыхтуефлІэныгъуэ, кьыдэпльынкъэкІуахэм ящыщ зы цІыхубз пырхъыжу кьытхэжаери... уоу, дэ абы дызыхигъэтар! ЦІых уэрэ кьэтэджэрэ пырхъ макъыр кьызди\уКІымкІэ пльэр т, хэти щхьідэрт, хэти дахьхьэхьр т, я зыныкьэж эр фІиярт, актерхэми джэгуныр щагъэтауэ, гузавзу зэхэтт... Апхуэдизэ зэрызехьэмрэ кІий-гуэмрэ кьагъэушьыка хьарыпыр сытым хуэдэу ухІыт эжат, сыт хуэдизи кьнгуэват! Абы и ужькІэ ар ди «жэнэтым» кьыхьаУэзыми тльагъэжакъым.

Фэрп апхуэдэ зыгуэр кьыфщІымщІын щхьэкІэ, фешауэ, жей фыкъуэлІэу, фысымаджэу, фыпыхъсыхуу театрым фыкъэмыкІуэ.

Утыкум итх эм эзраныщІу э яхуохъу театреплъхэр здэщыс льэныкъуэмкІэ кьыщІихьу дэтхэнэ зы Іуэуплъэу мащІэри.

Спектаклыр екІуэжьыу пэшым фыщІымыкІ, ІэмалышІэнкІэ фыщІэнкІи куей хьуамэ, кьыщІыхьэжьыгъуэр зы тІысыпІэм щыгъэзэжькІэ, щысхэм фи щыбагъэ яхуэмыщІагъэ.

Театрым фыкъэкІуэн и пэкІэ, я гуащІэ кьыщыкІэрих фымышх икІи фемыфэ, уеблэмэ дыхъ зытефкІэр, льапІэ дыдэми, ерьэлеяуэ гурыхьми, евмыгъэбэкІмэ нэхъыфІщ.

Артистхэм кьыдэхьэхьэкІыпэкэм ящыщІу ди льэхъэнэм кьыдэуэнэхуа кеш телефонхэр имыкурэ имыбгъуу кьыщІэзукІэ, утыкум иту джэгум и репликэм зыгъуэр щІыпадзыжкІэ, сурэт трахьнм щхьэнкІэ сценэм гьунэгъу зыщІыхуащІкІэ.

ДрихьэлІащ мыпхуэдэ Іуэхуэгъи: роль нэ хъыщІхэр льэщу, гурыщІэ хэпъу, уеблэмэ гуузу зыгъэзэщІа, зи нэпсыр щІэзыльэщІыкІыу утыкум ит актрисэм блихвы пыпхэ папщІэу сценэм итa актер тепльэфІэ-зэфІэкІынышэ гуэрым театрым кьыздахьа уда гъэгъа Іэплі-кІуэшхуэр иратауэ. Пщащэ гъэщІэрэщІам апхуэдэу зэрищІар емыкІуэнуэ ящыкъуат ар зыльэгъуа псомк.

Пэжыр жыпІэмэ, актерхэм кьыгІэщІощІэ щыуагъэ зэмылІэужьыгъуэхэр, абы кьыхьікІэ театреплъхэм кьабгъэдэкІ чэнджэщхэм дыхуэнькъуэщ. ЛьэныкьуэкІэ кьыщІыту дыкьэзыльагъуэхэм кьыбгъэдэкІ гукъуэгъэ зэмылІэужьыгъуэхэр кьыдзэрыщІ фи тхыгъэхэрэ мымащІэу кьытІэрохьэ. Абы кьыщІыЗэта упщІэ хэр зыхуэгъэзэахэри нэуасэ хуэсщІу, зэрЗэзыхьфынухэри щызгъэгъуазэу, сыкуейт тхыгъэхэм щыщ пычыгъэ зыбжанэ льэныкъуэкІэ щыгъэ-зэмылІэужьыгъуэ зыбжанэ мыбдеж кьыщыхьгъэльэгъуэну.

«...Адыгэ драмэ театрыр кьыззэгъэпэща нэхъыжьыфІхэу ахтер телыщІэжхэм я сурэтхэр театр пІуІщІэм щхьэ щыщІыльагъужрэ? Псэуну зыхуэфащэр ІІам пщІэ хуэзыщІрщІ...»

«Спектакль щыщІэ пщыхьэщхьэхэр акт ерэхэми театреплъхэми я дежкІэ ІуфІэгъэ гушхуэу щытын хуейщ. Ауэ театрым и хэщІапІэр апхуэдизкІэ дзэущынэщІ, нэхъ кІуэщІым уцрихьэ нэужькІ зы-гуэрым ухуэщІгъэгъуэ укІуа фІэкІ пщІэрхьым. Дахагъэмрэ щэнхабзэ льагъэмрэ я «члисэм» макъамэ дахэ кьыщІэІуКІ е уэрэд нэщхьыфІэкІэ щІыхуэхэр ирилъэблагъэ, иридзэ сыт щІэмыхьуэр? Радиом щатха спектаклхэм щыщ пычыгъуэ хьэлэмэтэхэр, театрым и тхыдэм е абы кьыщІыхь уа гъэщІэгъэнх эм теуэуа псалъэмакъ гуэрэр щхьэ зэхэдмыгъэхэр? Дэ, театрымрэ абы и лэжьакІуэхэмрэ фІыуэ зыльагъуэр, дыхуейщ фи м урадхэм дыщыгъуэзэну, пьесэщІ ягъэ уфІэ зр зытеуэхуэр кьэтщІэну, артис т хэр кьыщІальхуа маху экэр вгъэ льэпІэну, абы иращІэкІ гуфІэгъуэхэми Іэмал зэрагІэкІэ дыхэ тыну. АпхуэдизкІэ дыдэ хьэм я спектакль нэхъыфІкІэр зытет касетэхэр кьэтщІхуэ е кьытхуэвгуэщІ щымыхъ ур сыт? Театрым и репертуаир дзнэ кьэна, зы пщыхьэщхьэм дыдэ зэпІэпну спектаклым и программэ кьудей фи деж щыдгъуэтыркъым. Сыт абы гуГъуу, фхуэзфІэмыкІыну хэтъыр? Дунейм гоор рекламэм зэрегъакІуэ, фэ абы фыхуэхейщ...»

«Сыт адыгэ театрым и спектаклхэр телевизоркІэ кьыщІамыгъэльэгъуэжыр? Адыгэ льабжьэрэ адыгэ купщІэрэ зиІэ пьесэхэр щхьэ фымыгъэувыыкрэ?»

«...Театрым щІалэрэ уалэ нэхъыбэ екІуэлІэн хуейщ. Студентхэмрэ ефажьІуэхэмрэ дзкъыкъэхьэн, фадэмрэ афиянымрэ гуфІкІ хуеІэгъэщІын тепльэгъуэхэр сыт щІэмыгъэувыр?»

«...Бифе т тІэкІыри этхыккъым театрым и унэм! Зымахуэ псы щхьэкІэ дыщІэлъхьэ пэтащ...»

«Язаныкьуэ артистхэм кьапсэльыр зальым ику, икІэ сатырхэм щыІэхэпхырыкъым, жаІэну зыхуейр кьыпсэумыщІу я пэщІкІэ щІопсэлъыкІ, я щхьэ хуоджэгужри зэхэтщ. НэгъуэщІ зы гупри псынщІэрыпсальэ зэпІэмэ хэту фІэжІ пщІэрыкъым...»

«Адыгэ артистхэр щыджэгу кинофильмхэр, ахэр зыхэт концерт программэхэр театрым кьыщыІвгъэльэгъуэмэ арат. «Драмтеатрым и артистхэм уэрэд жаІэ», «Жыгъэр псэм и щІасэщ, «УэгушІэмуМэ, кьеблагъэ» - апхуэдэ фІэщІгъэщІэ зиІэ пшыкъым -зэлущІэхэр ильэсым зэ мыхъу у, нэхъыбэІуэрэ сыт щІеемыгъэкІуэкІыр? Дэ фэ дыкфхуоэзщІ..»

«Гу зэрыкІуэ гъэзэрэ гъэзэрэ» щхьэ мыпхуэдэ Іуэхуэгъуэм: Налшык дзт льэпкъ театрищми Музыкэ театрми «УФ-м и цІыхубэ артист» щІэ льапІэр зезыхьэ щылажьэркъым. АтІэ, ар зыкуэфащэ, кьэзылэжьа, зи гуапІэм ефІэкІыу артист кьыфхэмыту ара? Си фІэщ схуэзыщкъым!..»

«Мызэ-мытІэу телевидиенэми, радиоми, газетхэми тІэкІ лъагъуныгъэм теуэ а ерэ мащІ кунэмыІэ, мыбдэмащІ цІыкІуэм фІэжІа зэрызэхэдмыхьыкъым дызэрригъэпІейтейр. Ахэр дужьэгъуэм кьыщымынэу, нэгъуэщІ бэмпІэгъуэхэм дыщІыгъужщи, ди щхьэр щІыдагъэхьэным дынэхусац. Ауэ нэхъыбэ, нэхъ мыхьэнэнэщэж хьум къыщынэмыщІа, я фІагъыми хэхъуэрыкъым я бжьыгъэми кІэрыхуркъым. Догуэ, лъагъуныгъэ «фІэІум», «гугъэ льэлъэжам», нэгъуэщІ щхьэгъэпщІэжхэм фІэжІа эзытетхьыхьыни, зыстепсэльхьыни, зэлъэжьыни ямыгъуэтыку арат щхнхабзэ «кьудамэщхуэм» тесхэр? Дэ кьыззэрытлъытэмкІэ, уэрэдми, уэсми, пьесэми, хьыбарми, ауанми, гуІэщІэми щІыхуэр, псом хуэмыдэу щІэблэр, фІыкъым хуиунэтІэн, Іуэхум тригъэгушхуэн, Іейм, напэнщагъэм, щІыуагъэм щІхьІэмэн хуеІщ...»

Щэн хэмылъу, фІыщІэшу э яхудощ апхуэдэу нафдзэгубдзапІпІэу ди лъжьыгъэм кьыщыхьэт театреплъхэм. У о-о, ахэр зыщІэмыупщІэри, зытемыгъэзэхьри, ру зыльамытэри укІуэдыж... ГъэщІэгъэнрахъэ, сыт жамыІэми, зауэщ: дэри кьытхэтщ тІэкІуэри куэдуи езыгъэлей. Ауэ зи щІэнтІэкъ хьэлэлкІэ, зи зэфІэкІкІэ, зи джагуэгъ дахэкІэ щІэ льаІэпІэхэри, саугъэтхэри, щхьтхуэхэри къэзылэжьа артист жьыгІэкІуэ, уэрэдэкІыкІэ гъуэзэдджэхэр ди мащІэкъым. Мис ахэр вгъэльапІэ, вгъэгушхуэ, зи зэфІэкІ. Мис абыхэм яхуэфІэІэт Іэгуэгушхуэ, щІэвгъанэ гуэ гъэльагъэкІэ!

Артистхэм ди ныбжьэгъу псоми зыжьэу вжьІодэ:

ЗыфщідмыгъэнщІу дитщ дэ
Фэ фи пащхьэм,
Фи щытхъуэ хьэуни
КІуэдрэ зэхэтщ.
Льэпкъ напэр кьошІыр,
Гъуджэм хуэдэу сценэм!
Абы гуфІэгъуэ гуэуи
Щыфльэгъуащ.

Аращи, ди театрыжь закъуэр кьуэдвмыгъэпхьэжу, абы екІуалІэ льаГъуэр хэдвмыгъэгъэгъуэщэжу дызэрыгъэІыгъ. Льэпкъ театрым и Іужуу Іей хьуными фЫ льхунуми куэдкІэ зэльытар фэращи, ди лэжьэкІэм, театрым и «бэуэкІэм» нэхъ гущІэзу фыхуущытыну ди гуапэт. ЗэрыжьаІэщи, ІитІыр зэрымітхьэщІмэ, зэрыщІэжьым.

МЫСОСТЫШХУЭ Пщыізэбий,
УФ-м, КъБР-м щІыхь зиІэ я ар тист.

КЪУМЫКЪУ Тыгъуэн Хьэбас и къуэр

Илъэс 80 ныбжьым хэту 2007 гъатхэпэм и 24-м дунейм ехьжащ еджагъэшхуэ-кавказовед щэрыІуэ, тхыдэ щІэныгъэхэм я доктор, УФ-м, КъБР-м щІэныгъэхэмкІэ щыІэ зиІэ я лжьакІуэ Къумыкъ Тыгъуэн Хьэбас и къуэр.

Къумыкъ Т.Хь. 1927 гъэм дыгъэгъаззм я 5-м Щэджэн районым щыщ Щэджэм ЕтІуэ-нэ къуэжьм къыщалъхуащ. 1934 гъэм еджэн щыщІидзащ Щэджэм ЕтІуанэ курыт школым. 1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм щхьэгъэ колхозым щылэжьащ. 1945 гъэм Къэбардей-Къэрал пединститутым тхыдэмкІэ и кьудамэм щІэтІысхьащ икІи ар 1949 гъэм фЫы дыдэу кІиурхи, аспирантурэм кІуащ.

Кавказовед щэрыІуэхэу Скитский Б. В., Тотоев М. С. сымэ я ГьукІэгъэсэным «ХIХ лІэщІыгъуэм и ялэ Іыхьэ ныкъуэм Къэбардейм щыІа щІы зэхущытыкІэхэр ІуэхуэгъуэмкІэ и кандидат диссертацэр 1953 гъэм ехьэлІэныгъэкІэ тхиригъэкІащ.

Къэбардейм зызыужьа феодал зэхущытыкІэхэр зэрыщІэІам лъабжьэ кІыхуэигъэуэгъи, абы фІэщхъуныгъэ хэлъу къигъэлъэгъуащ XIX лІэщІыгъуэм Къэбардейр патриархально-льэпкъ псэуКІэм итауэ зэрыкиІэр зэрымипэжыр. Іуэхуэр апхуэдэу кьыхэзэрыщІигъэдзам щІэныгъэр политикрэ я льэныкьуэкІэ мыхьэнэщхуэ иІащ.

Къумыкъ Т.Хь. щІэныгъэгъэджэныгъэ лэжьыгъэм Къэбардей пединститутым 1952 гъэм кьыщыщІидзащ, 1954 гъэм ар щІэныгъэ-къэухтакІуэ институтым яГакІуэ тхыдэмкІэ кьудамэм и унафэщІу. Социально-экономикэ тхыдэм кьыдэкІуэу абы кІууэ иджащ XVI-XVIII лІэщІыгъуэхэм къэбардейхэмрэ урысхэмрэ якъ дэпъа щытыкІэхэр зыхуэдэр икІи щІэныгъэр и лъабжьэу ирикъэпІэгъуэщІ. Къэбардейр еэым и фІэфІыныгъэкІэ Урысейм 1557 гъэм ЗыкІуэ зэрыщытар. А Іуэхуэгъэр зэрекІуэкІрэ илъэс 400 щрикъум ирихьэлІэу абы кьыдигъэкІащ щІэныгъэлІэхэм щыщІэхуэ зыхуэщІа тхыльэ хэхар.

Къумыкъ Т.Хь. 1963 гъэм илъэс 35-рэ хъуэуэ, СССР-м ЩІэныгъэхэмкІэ и Академием тхыдэмкІэ и институтым екъуІэлІэныгъэкІэ щыпхуэкІэкІащ "Къэбардейм Балъкъэрымрэ я социально-экономикэ зыужьныгъэр XIX лІэщІыгъэм" жьыхуиІэ и доктор диссертацэр. Абы щІэшхуэ хуащІащ къэралым и еджагъэшхуэ щэрыІуэхэу Фадеев А.В., Сумбат-здае А.С., Тотоев М.С. сымэ.

1967 гъэм Къумыкъу Т.Хь. Къэбардей-Балъкъэр къэрал университетым яГакІуэ Хэку тхыдэмкІэ кафедрэм и унафэщІу икІи а Іэнатіэр ирихьэлІащ иужьрей зэманым къэсыху.

Къумыкъу Тыгъуэн щІэныгъэ лэжьыгъэу 250-м щІигъу кьыдигъэкІащ. Езыр хэту икІи редактору щыту лэжьыгъэшхуэу пщІы бжьыгъэхэр дунейм кьытехьащ, щІэныгъэ и лъэныкьуэкІэ мыхьэнэ ин яІэу. Абыхэм ящыщІу: "Къэбардейм и тхэдэр" (1957 гъ.), "Балъкъэр лъэпкъым и тхыдэм теуэуа очеркхэр" (1961 гъ.), "Къэбардеймрэ Балъкъэрымрэ щыІа социально-экономикэ зэхущытыкІэхэр икІи пщыІныныр зэрыщыуагъэкІар" (1959 гъ.), "Кавказ Ищхьэрэр урысейпсо рынокым хэша хъунщ", "Къэбардей-Балъкъэр АССР-м и тхэдэр" томитІ хъууэ (1967 гъ.), "Кавказ Ищхьэрэм щыпсэу льэпкъхэм я тхыдэр" томитІ хъууэ (1988 гъ.).

Псом хуэмыдэу щІыхуэхэм я дежи щІэрыІуэ щыхьэуащ XIX лІэщІыгъуэм Іпсэуа адыгэ узэщІакІуэхэу, жьыларгъэ лэжьакІуэхэу Кьуандэкъуэ Гъкъуанэ, Хъандзкрий, Хьэтіохъущокъуэ Къазий, Къаз-Джэрий сымэ ятеуэуа кьэхутэныгъэхэр. Абы и лэжьыгъэшхуэ купщІафІэхэм щыхэхалъхьажащ Кавказ Ищхьэрэм щыпсэу льэпкъхэм я тхэдэм щыщ Іуэхуэгъуэхэу щытащ: абы и гъкІэгъэсэнхэу пщІы бжьыгъэхэр

Къанокъуэ А.Б., Бечелов И.Б., Ярин А.В., Къэжэр А.Хь., Бозий Н.М., Федченко Л.М., Тхъэзэплтъыкъ М.Ті., Дышэкі М.Р., Чеченов А.А., Залиханов М.Ч., Нэхущ З.А., Чеченов Хъу.Дж., Тау П.Хь., Бицу В.Г., Тут З.Н., Щхьэгъэпсо С.Хь., Мамбэт М.Хь., Алэкъей Р.ТІ., Дэхъушокъуэ М.И., Думэн Хь.М., Жэрыкъуэ Б.Хь., Къарэмырэз Б.С., Тхьэгъэпсо Хь.Хь.

"Спартак-Налтыкъыр" Сочи щытекІуэ

● Футбол

Урысей Федерацэм и премьер-лигэм щекІуэкІ зэхъэзэхуэр зэрыщэлагъэуа тхьэмахуэтІым Сочи щыщыкъэхъэзыр ди щІалэхэм зэныбжьэгъугъэ зэІущІитІ щабзэтым ирагъэкІуэлІащ.

«СПАРТАК-НАЛЩЫКЪЫМ» и мыгъэрей зэІущІэхэм зэрыкуэхьэзырыр япэу къаплъытащ Волгоград и «Ротором» щыІущІам. Ди щІалэхэм тепщынкІыгъэ яІатІащ икІи дакъэм и етІуанэ Іыхьэм щІидзэжа къудейуэ, Файзуллиным топ дигъэкІри, текІуэныгъэр къахьащ.

Зэман дэкІри, а махуэ дыдэм, налшыдкъэхэм къапэщІэтащ Колыванов Игорь зи тренер нэхъыщхьэу нэгъабэ Европэм и чемпион хъуа, Урысей Федерацэм и командэ къыхэхам и щІалэщІэхэр. Мыбдежми «Спартак-Налшыкыр» щынэхъыфІащ икІи джэгур 2:1-уэ иухащ.

АдэкІэ ди щІалэхэм Урысей Федерацэм и премьер-лигэм щекІуэкІ зэхъэзэхуэм и ещанэ джэгуегъуэм зыхуэгъэхьэзырынуп. Гъатхэпэм и 31-м «Спартак-Налшыкыр» Сочи икІынуэр Краснодар кІуэнуц, къыкІэлъыкІуэ махуэм щІыпІэ «Кубаным» дэджэгун папщІэ.

Псалъэм кьыдэкІуэу жьытІэнщи, Урысей Футбол Зэгухьэныгъэмрэ Урысей Профессионал Футбол Лигэмрэ я комиссиер Налшык щыІащ икІи «Спартак» стадионым и джэгуплІэ губгъуэр кьэщыгъащ. КъыритІуэр беджжыны щыхьэнур ахэр Мэзкуу кІуэжри, я унафэщІхэр я гъусэу зэчэнджэщжа иужькІэщ.

ЖЫЛАСЭ Заур.

● Фэеплъ

Бзэр ІукІэ къиубыдырт

Гъатхэпэм и 27-м, псэужьатэмэ, Хьэту и ныбжьыр щтэщ 70 ирикъунут. Дауи, ныбжьыщхьэжьым ар. Жьыгъуэ дахэм и пэублэ, «дадэ» е «нан» жаІэуэ къуэрыпхъу-пхъурыпхъуэр нэхьыжьыфІым кьыщепщІэнщІэкІ лъхьэнщ.

Апхуэдэ лъэхъэнэм нэмысу, щІэныгъэхэм я доктор диссертацэр пхигъэкІа кьыдейуэ дунейм ехьжащ ЩхьэщомышІыр, и унагъэ хъарзынэр, ди щІыпІэм щыпсэу хьэкІэжхьэкІэжкІэ, кьуалэбзуэм ятеуэуа тхыль купщІафІэу къэзыІэтыгъэкІри.

ЩхьэщомышІхэ я унэм уэрыщІыкъэу гу лыбботэ Хьэту зэгуэрым трахауэ щыта сурэтышхуэм, кьопсэлъэным хуэдэу Іупщім, нур гуапэ телыджжкІэ зэщІпаІэдэм. Абы сыщыІупльэкІэ сигу кьокІыж еджагъэшхуэр нэжьгужьу, щэныфІэу, бзэ Іэфіу, и нэгур дапщэщи нэхутхьэхуэ зэрыщытар. Хьэту хэльтэкъым хьэрэмыгъэ, фыгъуэ-нжэ, зыгъэгъуэ жьыхуІэхэр. Гуапэу, хьэлэлу щІыхуэхэм яхущыт. И щхьэгъуэ Зэрэ дапщэщи ищІэрт и Іыр здэщыІэр, зыхэт Іуэхуэхэр, унагъуэм кьыщІыкІуэжьину зэманыр.

И лэжьгъуэхэм, КъБКъУ-м и етъуэджакІуэхэм ящыщу нэхъ щІэныбжьэгъуэр Молэмусэ Хьэжмурат. Ари кьуалэбзуэхэр джыным телажьэрт, и Іэщ Іагъэм гурэ псэкІэ дихьэхырт.

Хьэтурэ сІ щхьэгъуэ Владимирэ и уэрэд щІауэ пщІэнхуэ зэхуаІырт, зэкІелъкІуэрт, зэрыгъэпэжырт. Ди унагъэм зы дауэдапщи кьиухьэртэкъым ЩхьэщомышІыр хэмыту. СощІэж ди кьуэрыльхуэ нэхьыжь Нурбий цІыкІуэ кьыщыхъхьуам а сабийр Хьэту и Іэщ Іэм хуэзэрэ зэрэщыщІыгъар - ар суэтуи диІэщ. Езым и къуэрыльхуэ цІыкІуитІыр - Хьэтурэ Дамирэ - ильэгъуакъым: ахэр кьыщыщальхуар езыр дунейм ехьжа нэужькІэщ.

ЩхьэщомышІыр гульытэжан, гушыІэ дахэ зыхэлъ цІыху тельыджкІ. Гъунэжь къэсхьыфынущ абы и щапхъэхэр. Къэбгъэльагъуэм, си дэльхуэм, Адыгейм щІэщІэнгъэхэм я кандидат, доктор хъуахэщ.

Къумыкъу Т. Хь. правительстВа комиссэхэмк я лэжьыгъэм, Урысей Федерацэм Еджапіэ нэхъыщхьэхэмкІэ и министерствэм Хэку тхыдэмкІэ и Совет Нэхъыщхьэм хэтащ, диссертацэхэр тхьэгъэкІынымкІэ Советым и унафэщІу щытащ, республикэм и тхыдэм ехьэлІа зи чэзу ІуэхугъуэхэмкІэ эксперту щыту, доклад ищу КъБР-м и Парламентым мызэ-мытІэу кьыщыпсэльащ. ЩІэныгъэ Іэнатіэм щІэ фІыщІэ инхэм я къэпъыгъэныгъэу щытащ Къумыкъу Т.Хь. ЩІэныгъэхэмкІэ Дунейпсо Адыгэ Академием и академикыу зэрыхахар. 1966 гъэм кьыфІащащ «КъБАССР-м щІэныгъэхэмкІэ щІыхь зиІэ и лажьакІуэ», 1998 гъэм - «Урысей Федерацэм щІэныгъэхэмкІэ щІыхь зиІэ и лажьакІуэ» щІэпльапІэхэр. Абы кьыхуагъэфэщащ кьэрал тхыдэгъэхэр: «1941-1945 гъэхэм екІуэкІа Хэку зауэшхуэм и лъэхъэнэм лыгъэ хэльу икІи псэемыблІкъу зэрылажьам щхьэкІэ», «ЛІыгъэ зиІэ лэжьыгъэм щхьэкІэ» медалхэр, КъБР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым, и Парламентым, Правительствэм я щІыхь тхьІэхэр.

Къумыкъу Т. Хь. и дуней тетыкІар Къэбардей-Балъкъэрым и щІыхуэм хьэлэлу яхуэзэлъкІыжьу щІэпхъэщ. КъБР-м и Совет Нэхъыщхьэм и Президиумым, и Парламентым, Правительствэм я щІыхь тхьІэхэр.

Къумыкъу Т. Хь. и дуней тетыкІар Къэбардей-Балъкъэрым и щІыхуэм хьэлэлу яхуэзэлъкІыжьу щІэпхъэщ. ЩхьэщомышІыр, Хьэтурэ, Дамирэ, Нэхущ З.А., Чеченов Хъу.Дж., Тау П.Хь., Бицу В.Г., Тут З.Н., Щхьэгъэпсо С.Хь., Мамбэт М.Хь., Алэкъей Р.ТІ., Дэхъушокъуэ М.И., Думэн Хь.М., Жэрыкъуэ Б.Хь., Къарэмырэз Б.С., Тхьэгъэпсо Хь.Хь.

Адыгэхэм бзэ Іэфі зыІуплъым хужаІэ: «Бзэр ІукІэ кьеубыд», А псалъэжьыр сигу кьокІ ди унагъуэм и ныбжьэгъуфІу Іщіагъэу зиІа Щхьэщомыші Хьэту и гугъу ящІу щыІэхэкІэ е абы и Іыхьлъэм ящыщ гуэрым сыщыІущІэкІэ.

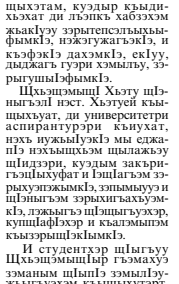

сэум, и хьэгъуэлІыгъуэм щыхэтам, кхуэдыр кьыдилъхьхат ди льэпкъ хабзэхэм жьакІуэу зэрытепсэлъыхьыфІмкІэ, нэжэгужагъэкІэ, и къэфэкІэ дахэмкІэ, екІуу, дыджагъ гуэри хэмылъу, зэрыгушІэфІмкІэ.

Щхьэщомыші Хьэту щІэныгъэ щІэнкІыт нэст. Хьэтуей кьыщыхьуат, ди университетри аспирантурэри кьнуат, нэхъ иужьыІуэкІэ мы еджапІэ нэхъыщхьэм щылажьэу щІидзэри, куэдым закъриГъэщІыхуфІат Іэщ Іагъэм зэрыхуэлажьамкІэ, зэпыкууэ и щІэныгъэм зэрыхигъахъуэмкІэ, дужьыгъэ щІэщІыгъэхэр, купщІафІэхэр и кьалэмыпІэм кьыззэрыщІэкІымкІэ.

И студентхэр щІыгъуу Щхьэщомыші гъэмахуэ зэманым щІыпІэ зэмылІэужьыгъуэхэм кьыщыкІэрт, зэкІелъкІуэрт, кьуалэбзуэхэм я «щхъуэхэр» яджырт, щІыуэпс тельыджажьэм пыщІа къэхутэныгъэ щхьэпэхэр ирагъэкІуэкІырт. Екъэгъэ (экспедиц) кьэкІэ кьаухъхьуэрэ Хьэту и щІэныгъэ тхыгъэхэм.

Езыр кьэтхъэмыгъэжьмк, Щхьэщомыші и дерсхэр ноби зэпыуакъым: абы и тхыльхэр ядж ди республикэм и мызакъуэу, нэгъуэщІ щІынальхэмэ щыпсэу, щыдаажьэтэ студентхэм, щІалэгъэІхэм, щІэныгъэлІхэм.

ЕМЫКІ-ТЕМЫРЖАН Галинэ.
Налшык къалэ.

Ди газетым и кьыкІэлъыкІуэ номерыр кьыщыдэкІынур ГъатхэпэМ и 29-рэ.

Сабийхэми загъэхьэзыр

● ЗэІущІэхэр

Сурэтхэр **К ЪАРЭ Элинэ** *трихащ.*

Къэбардей-Балъкъэрыр Урысейм зэрыгухьэрэ илъэс 450-рэ зэрыриІуэм теухуат гъатхэпэм и 22-м Налшык щыІэ дзт сабий сад № 40-м адаптацэзэмрэ литературэмкІэ и гъэсакІуэ Къаржь Тамарэ иригъэкІуэкІа зэІущІэр.

Адыгэ макъамэ дахэм щІэту Тамарэ утыку кьриша цІыкІуэхэр фащэ екІуэкІэ зэщІкъэупІкІат. Дэтхэнэми и гукъыдэжьыр и нэгум кьыщу зэгъуэгу зэдыжьаІэ уэрэдыр зэІущІэм пэуІэна хуэхъуэщІ. ЦІыкІуэм кьыздэхуэсахэм я пащхьэм адзыгъбз зэрыуэкІэ щыкъаІащ я хэкум, анэм теухуа, Къэбардейм Урысейм я зэныбжьэгъуІэр зэрыдахэр. Къалэм дэсми, адыгэ кьуажэ кьыщыхьу сабийхэм яІуплъ бзэм зыкІи кьыкІэрихьуртэкъым Къаржьым и гъэсэнхэм я адыгэбзэр. Псом хуэмыдэу ар наІуэ ящІыт щІалэ, хьыджэбз щІыкІуэхэм хъэрыбзэхэр зэпадзыжу зэрыжаІэм, уэрэдхэм зэрыдежьум, гъэхуауэ зэрыхьуахъуэм. Апхуэдэ дыдэу ахэр хуэІэзэт къэфэнми.

НЭЩІЭПЫДЖЭ Замирэ.

Къэбардей-Балъкъэрыр Урысейм зэрыгухьэрэ илъэс 450-рэ зэрыриІуэм теухуат гъатхэпэм и 22-м Налшык щыІэ дзт сабий сад № 40-м адаптацэзэмрэ литературэмкІэ и гъэсакІуэ Къаржь Тамарэ иригъэкІуэкІа зэІущІэр.

АБЫ КЪРИХЬэЛІАТадэ-анэхэр, егъэджакІуэхэр, гъэсакІуэхэр, мы садым щыкІуэу щытаеу иджы школхэм щеджэ ныбжьыщІэхэр.

ЗэІущІэр кьыззІуихри, кьыззэхузэхэм фІэхъус псалъэкІэ захуигъэзащІ Іуэхущ Іапіэм и унафэщІ Хьэкъуэ Нинэ.

Адыгэ щІэныгъэм я кандидат, доктор хъуахэщ.

Къумыкъу Т. Хь. правительствэ комиссэхэм я лэжьыгъэм, Урысей Федерацэм Еджапіэ нэхъыщхьэхэмкІэ и министерствэм Хэку тхыдэмкІэ и Совет Нэхъыщхьэм хэтащ, диссертацэхэр тхьэгъэкІынымкІэ Советым и унафэщІу щытащ, республикэм и тхыдэм ехьэлІа зи чэзу ІуэхугъуэхэмкІэ эксперту щыту, доклад ищу КъБР-м и Парламентым мызэ-мытІэу кьыщыпсэльащ. ЩІэныгъэ Іэнатіэм щІэ фІыщІэ инхэм я къэпъыгъэныгъэу щытащ